

Het GRAAFSCHAP GELRE

870-1500

Gelre wordt oorspronkelijk door Germaanse stammen zoals de Bataven, later de Franken bewoond. Onder de Franken is het een deel van het koninkrijk Austrasië en vervolgens van het Frankische Rijk. Onder Karel de Grote is de thans Gelderse stad Nijmegen een van zijn machtscentra. Na het uiteenvallen van het Frankische Rijk behoort de streek tot het hertogdom Lotharingen en na het Verdrag van Meerssen in 870 tot het Oost-Frankische of Duitse Rijk. In de elfde eeuw ontstaat rond het stadje Gelre het graafschap Gelre. De eerste graaf is Gerhard I van Wassenberg. In 1179 verwerft de Gelderse graaf het graafschap Zutphen. Geleidelijk breidt het Gelders gebied zich uit en in 1248 verwerft graaf Otto II de Rijksstad Nijmegen. Gelre bestaat dan uit vier kwartieren: de graafschap Zutphen, de Veluwe, het kwartier Nijmegen (Betuwe) en Opper-Gelre (de streek rond Venlo, Roermond en het nu Duitse Geldern).

In het jaar 682 was Adolf, graaf van Nassau, overste van Hessen, oppervoogd van Gelre. De eerste graaf van Gelre, was Gerhard in 1090. Zijn zoon Gerhard de Tweede volgde hem op en huwde met Ermgard, vrouwe van Zutphen. Hierdoor werden zij opvolger van de graven van Gelre en Zutphen. In 1229 kwam Otto aan de macht. Hij wist zijn graafschap tot grote bloei te brengen.

Naar alle waarschijnlijkheid zijn de graafschappen Gelre en Kleve ontstaan na de val van Balderik¹. De keizer beleende **Gerard Flamenses** met Wassenberg in de Mühlgau en **Rutger Flamenses** met Tubalگو/Kleve. Het graafschap Kleve evolueerde niet buiten de aanvankelijke grenzen van Tubalگو. Een Dirk van Kleve wordt vernoemd in 1093, een andere Dirk in 1182. Zijn zoon Arnulf volgde hem op.

Gelre kende een heel andere evolutie. Eén der afstammelingen van Gerard (van Antoin)- Flamenses, diens zoon of kleinzoon, heeft een graafschap kunnen bemachtigen in de Betuwe en de Teisterbant. Ook misschien één in de Ruhrgau (1057).

De volgende zoon was graaf Dirk, aan wie gravin Ermengarde van Montaigu de voogdij toevertrouwde over haar goederen in Bree en Gruitrode. Dirk had toen blijkbaar het oostelijk deel van Toxandrië, een 'oud' erfdeel van bisschop Ansfried en Balderik, in handen. Zijn zoon Goswin werd heer van Heinsberg en de andere zoon Gerard, heer van Wassenberg.

Hun voornaamste bezit was de burcht van Gelre aan de Niers. Hieraan werd later de grafelijke titel verbonden. Een Gerard, waarschijnlijk III, zoon van Dirk, was gehuwd met Clemence van Gleiberg, weduwe van Konrad I van Luxemburg (†1086). Hun zoon Gerard IV de Lange was de eerste echtgenoot van Ermengarde, de erfgename van Zutphen, waardoor beide domeinen werden versmolten.

Yolande, dochter van Gerard III, huwde Boudewijn III van Henegouwen (R.1098-1120). Haar tweede zoon kreeg gebieden in de Betuwe en Drenthe.

Op het einde van de 11e eeuw was het graafschap sterk uitgebreid. Het omvatte het voormalige graafschap Hattuarua en de Moilla grensde nu in het Zuiden tot aan de Ruhr, aan de graafschappen Jülich en Hamaland ingevolge het verwerven van Zutphen. Keizer Hendrik IV noemde in 1083 de Hamalant nu het graafschap Gelre.

De Teisterbant, de Veluwe en de Betuwe waren in de 12e eeuw *comes patriae*. De graven hadden deze blijkbaar in leen van de bisschop van Utrecht en in tweede lijn van de hertogen van Brabant.

Volgens de Annales Rodenses gaat de oorsprong van de familie der graven van Gelre terug op twee broers genaamd '**Flamensis**': Gerard en Rutger. Hun herkomst is omstrepen, misschien Vlaanderen of het Moezelgebied. Aan het begin van de 11e eeuw zouden zij van keizer Hendrik II Wassenberg en Kleve gekregen hebben. De familie gaf dan gestalte aan het latere Gelre. De familie bezit in 1085 een burcht in Wassenberg terwijl vanaf 1096 zij zich zelf het geslacht van Gelre noemen².

Het verlies van Wassenberg wegens een erfdeling gaf de aanzet om een burcht in Gelre te bouwen. In 1096 noemen ze zich graven van Gelre en vestigen zich in de burcht Gelre in het Nierdal. Vanaf de overerving van het graafschap Zutphen in de jaren 1130 noemden ze zich graven van Gelre en Zutphen.

In 1106 wordt Wassenberg overgedragen aan de graven van Limburg, als bruidschat voor Jutta die een graaf van Limburg huwt. Na het uitsterven van dit eerste huis van Gelre (1371) ging Gelre over via de vrouwelijke lijn aan de hertog van Jülich. Wanneer dit huis op zijn beurt in 1423 uitsterft en de mogelijkheid zich voordoet om een groot Gelre, Jülich en Berg te vormen onder de graven van Berg, verzetten zich de Gelderse Standen hiertegen en kozen ze graaf Arnold van Egmond, een lid van de Gelderse adel, tot hertog. Dit derde Gelderse gravenhuis sterft uit in 1538. Van de mogelijke erfaansprekers haalde keizer Karel V het na het **Verdrag van Venlo** in 1543. (Overeenkomst waarbij Willem van Jülich het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen aan Karel V afstond).

Het Gebied

Bij het **Verdrag van Meerssen** (870) werd Gelre ingedeeld bij het hertogdom Lotharingen. Een eerste graaf was volgens sommigen afkomstig van het huis van Nassau.

¹ Zie het Hoofdstuk over Flamenses

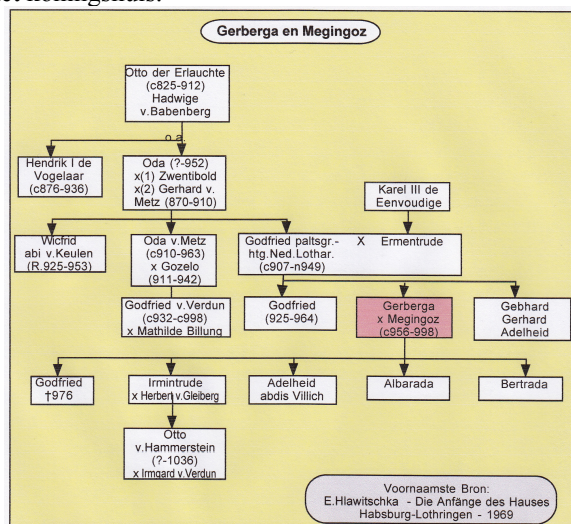
² Zie hierover meer in het hoofdstuk der Flamenses

De basis van het grafelijk gebied Gelre lag voor een groot deel bij een Keuls leen berustend op een van hogerhand geleid bestuur tussen de waterloop de Nier en de rechten op grafelijke domeinen in de Betuwe. Door het veroveren van Zutphen en de overdracht van de Veluwe als leen van Utrecht (1128) werd het noordelijk deel van Gelre sterk vergroot. Tegen het einde van de 12e eeuw omvatte het een groot deel van het gebied tussen Maas, Waal, Rijn en IJssel. De ligging als een nederlands - nederrijns 'tussen-territorium' bepaalde in grote mate de politiek van de graven van Gelre.

Volgens Jackman wordt Gelre een eerste maal vermeld in de 'Vita Adelheidis abbatissae Vilicensis'. Een zekere Meginhard (Meingoz) stichter van de 'nonnenabdij' van Villich, stierf in 998. Zijn echtgenote was de Matfriedingse Gerberga, zuster van de hertog Godfried van NederLotharingen (†964).

De echtgenote van Megingoz, Gerberga, was een dochter van paltsgraaf Godfried van Verdun, die hertog van Neder-Lotharingen was tussen 959 en 964. Deze was de kleinzoon van Otto der Erlauchte en broer van aartsbisschop Wigeric van Keulen. Godfried was gehuwd met een dochter van Karel III de Eenvoudige.

Volgens Corsten was dit een politiek huwelijk teneinde de nogal opstandige Megingoz enigzins te binden een het koningshuis.

De Stad Gelre

De Stad Gelre ontstond zeer waarschijnlijk uit een burcht gebouwd in de 10e eeuw. Toch wordt het reeds vermeld op het einde van de 9e eeuw in de lijst der bezittingen van de abdij Werden. De stichter van de burcht is waarschijnlijk Megingoz. In 1067 vermeldt een oorkonde van aartsbisschop Anno II van Keulen de kerk van Gelre die wordt geschonken aan de kerk van St.Georg van Keulen.

Het land 'Gelre-Gelria' wordt als **Gelleron** vermeld in 812. Blijkbaar staat dit een gebied, onder beheer van een voogd, waarin zowel keizerlijke, kerkelijke en private eigendommen voorhanden zijn (Jahn).

Als voogd worden achtereenvolgens vermeld (Jahn):

878-910 Wichard, zoon van Otto van Pont

878-906 Luipold, broer van Wichard, medevoogd

910-937 Gerlach

937-958 Godfried

958-973 Wichard II

973-1001 Megingoz

1001-1035 Wicking

1035-1061 Wichard III

Wichard II is vermoedelijk dezelfde als Richizo-Richard van Aspel, graaf van Lüttichgau en broer van paltsgraaf Godfried. Hij had een zoon, Godizo van Aspel-Heimbach, graaf van Hamaland en Lüttichgau. Hij bezat ook Straelen, waarin Pont gelegen was (Jahn).

Herkomst der graven van Gelre

Uitgangspunt van het grafelijk huis is een Erbstift van Keulen met ontvreemde voogdij van Gelre (aan de Niers), verbonden met de voogdij over Aken bij Erkelenz, een luikse voogdij rond Roermond evenals bezittingen langs de rechter Maas-oever van Venlo en Gennep over het Reichswald heen tot aan Teisterbant.

Een tweede 'zwaartepunt' ontstaat op in 1120 nadat graaf Gerhard II van Gelre met de enige erfgename, Irmgaard van Zutphen, huwt waardoor het graafschap gelegen rechts van de middenloop van de IJssel, evenals talrijke domeinen in Friesland, Westfalen en in de Rijnlanden bij Gelre worden gevoegd.

Het land van Gelre was oorspronkelijk een deel van de pagi in Ripuarica en in Batavia. De pagus Ripuarica kan Hattuarica geweest zijn, of ten minste een deel ervan, waar Gerhard Flamens vermeld staat. Dit gebied van Gerhard Flamens omvatte Zuid-Hamaland, de Veluwe en Teisterbant. Het omvatte ook een deel van Hamaland dat keizer Konrad II in 1052 onder toezicht had geplaatst van graaf Werner van Hessen. Mogelijk ging het overige van Hamaland over naar Gerhard bij de dood van Werner von Hessen in 1053.

Een machtige graaf **Werner von Hesbania** werd vermoord in 973. Die kan dan de vader zijn van Unroch. Deze Werner is vermoedelijk een zoon van graaf Manegold van Zürichgau, zodat zowel diens echtgenote als de moeder van Gerhard II van Metz, dochters moeten zijn van die Werner von Hesbania.

Werner had een kleinzoon Berthold, zoon van de oom langs vaderszijde van Tietmar van Merseburgh. Deze Berthold heeft in 1017 de burcht van Munna door een list ingenomen. Hij was een bondgenoot van markgraaf Balderik en streed tegen Wigman III om de heerschappij. De keizer vernielde het fort en Berthold moest zich onderwerpen.

Gelre is een streek en voormalig hertogdom in het Nederlands-Duits grensgebied. Het hertogdom en het daarmee verbonden graafschap Zutphen omvatte het gebied van de huidige provincie Gelderland alsmede het noorden van Limburg en het zuidelijk deel van de Duitse Kreis Kleef. Het hertogdom werd genoemd naar de stad Gelre of Geldern in Duitsland.

Het oorspronkelijk land van Gelre was Hamaland of eigenlijk Chamaland, waar de Chamanen zich ophielden. Geleidelijk werden zij verdrongen door de Franken en later door de Saksen. Na hun nederlaag in de strijd tegen Karel de Grote wordt dit gebied opgenomen in het Karolingisch Rijk als Hamaland, onderverdeeld in twee graafschappen. Het gebied wordt bestuurd door het Saksische geslacht van de **Brunharigen**, twee halfbroers

Everhard en Wichman II. Het omvat het gebied van Emmerich tot Deventer, rechts van Rijn en Ijssel.

In 855 werd Wichman I graaf, grootvader van Wichman II, de vader van de beruchte Adela.

Een belangrijk steunpunt is de burcht van Uplade, vernield in 1018. Dit leidde tot een verdeling, waarbij de bisschoppen van Münster en van Utrecht grote delen krijgen. Bisschop Adelbold van Utrecht krijgt hierdoor het noordelijke Hamaland en het graafschap Salland, en in 1024 ook het graafschap Drenthe en in 1026 Teisterbant.

Na de dood van Adela rond 1025, zal haar dochter Azela sommige goederen weggeven. De bisschop zal wel graven aanstellen om de nieuwe gebieden te beheren, zoals van Gelre, Zutphen, Lohn en Kleve. Zo is Gerard II in 1052 graaf van Teisterbant, eerste graaf van Wassenberg en Otto I graaf van Zutphen.

Wichman II (R.952-973)

Zoon van Meginhard IV en Kunegonde, graaf van Hama-land, ten zuiden en oosten van de Zuiderzee, van Naarden tot aan de oevers van de Lauwer en de Ems en tot aan de oostelijke grenzen van Drente, Overijssel en Gelderland. Hij is benoemd door keizer Otto II als graaf van het gebied aan de monding van Maas en Waal en als haven-graaf van Gent. Hij trouwt in 952 met Lutgart van Vlaanderen. Twee zonen overlijden vroeg, zodat Adela de erfename wordt in 973.

Adela, dochter van Wigman van Elten, was een nicht van zowel Gerhard II van Metz als van Richizo, een zoon van Godizo. Waarschijnlijk gaat het om Richwin en Godfried, typische namen der Matfriedingers. Godfried stelde zowel zijn dochter onder de hoede van Gerhard II van Metz, als de burcht van Hengebach en de landerijen van Aspel.

Godizo (Godfried) is heel waarschijnlijk de zoon van Richwin, in 963 vermeld in Opper-Lotharingen. Deze Richwin was een familielid, waarschijnlijk achterneef van de paltsgraaf Godfried, graaf van Jülich en een overgrootvader van Gerhard II van Metz.

Andere documenten van 1020 wijzen op enige bloedverwantschap tussen Adela, dochter en erfename van Hamaland en een Friese markgraaf **Wigman van Elten** († na 973) evenals van een aantal personen als Gerhard III van Metz. Een jongere broer van Gerhard Flamens is heel waarschijnlijk Unroch van Keldagau, een Ezzoner. De auteur besluit dat de link tussen Adela en Gerhard III van Metz loopt via de moeder van deze laatste, die dan een zuster moet zijn van een eerste Unroch....

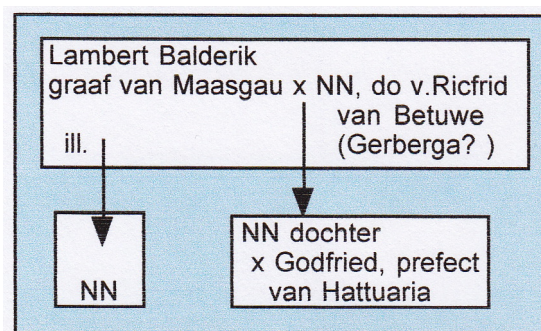
Adela van Elten kon ook Aspel opeisen. Haar moeder is bekend als Lutgart van Vlaanderen, zodat haar link met Godfried via haar 'vaderlijke grootmoeder' ging, waarschijnlijk een Matfriedingerse.

Lutgart Van Vlaanderen was de dochter van Arnulf I (888-964) van Vlaanderen en Adele de Vermandois en tevens zuster van Boudewijn III en van Hildegarde gehuwd met Dirk II van Holland.

Adela (R.973-1018)

Zij trouwt in 978 met graaf **Immed**, een Immedinger, van het geslacht van de Saksische held Widukind. Zij kon niet akkoord gaan met de vele schenkingen die haar vader had gedaan aan kloosters, o.a. aan dat van haar zus

Lutgart van Elten. Zij eist deze goederen terug na de dood van haar vader. Keizer Otto II houdt voet bij stuk en weigert dit. Inmiddels hertrouwt zij met een zekere Balderik, wiens herkomst eerder onduidelijk is.

Toch wordt hij graaf in 1003, evenals graaf van Drenthe in 1006. Hij blijkt vele bezittingen te hebben o.a. op de Veluwe. Zuster Lutgart, abdis van Elten, laat het ksteel van Upladen vernielen, waarbij Adela ontsnapt. Wel slaagt zij erin bij een geveinsde verzoening haar zus te vergiften. Balderik wil dan het klooster 'veroveren'. Keizer Otto II laat dit niet toe. Adela slaagt er intussen ook in haar zoon Diedrik om te brengen, wat haar in een zwakke positie brengt omdat ze zo zonder erfnamen komt te staan. De jongste zoon, **Meinwerk**, is nl. bisschop van Paderborn en klaagt zijn moeder aan bij de rechtbank en zij wordt ter dood veroordeeld. Otto II laat dit omzetten in de teruggave van alle goederen o.a. aan het bisdom Paderborn. Adela en Balderik houden nog enkele landerijen over.

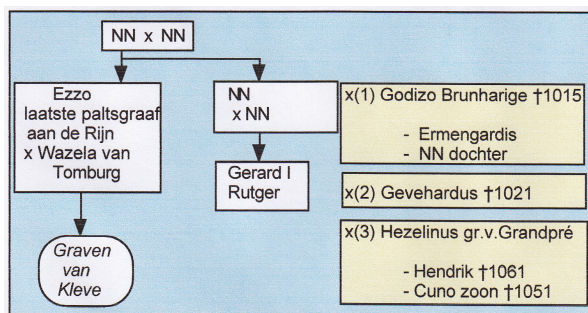
Tussen 1003 en 1008 bouwt Balderik aan een uitbreiding van zijn bezittingen. Hij komt zo in conflict met Wichman II van Vreden, prefect. Er ontstaat een burgeroorlog waarin hij uiteindelijk Wichman II zal (laten) vermoorden. Verschillende heren uit de omgeving slaan het **Beleg van Uplade** (1016) maar Balderik kan vluchten. Op de landdag van Nijmegen in 1018 komt hij wel opdagen maar moet opnieuw vluchten. Na vele omzwervingen en eigenlijk vogelvrij verklaard, overlijdt hij in 1021. Adela overlijdt enige jaren later.

Twee Broers Flamenses

Vermoedelijk verjaagd door de graaf van Vlaanderen komen Gerardus I en Rutger Flamenses, eigenaars van veel bezittingen in de Ardennen en elders, in de streek van Gelre opdagen. Hoe die twee broers aan grafelijke rechten zijn gekomen in Nijmegen, in de Betuwe, Hattuarië (Kleve), Teisterbant en andere werd besproken in het hoofdstuk 'Hamaland'. In 620 is Ricfried (Dedo) graaf van Betuwe. Zijn zoon is bisschop Balderik van Utrecht.

Aan de linker oever van de Rijn vormen de Ansfrieders een blok, terwijl rechts de Brunharigen de baas zijn.

Een Ermengerdis heeft vele bezittingen in het Gelderse gebied. Zij trouwde eerst met **Arnulf van Haspengau** en vervolgens met **Gozelo van Montaigu**. Valkenburg komt via haar in het geslacht Flamens terecht. Misschien is zij familie van **Albert III van Namen**. Ook schenkt zij bezittingen aan Gerard I van Wassenberg, zodat familie-banden moeten aanwezig geweest zijn.

Gerard en Rutger zijn waarschijnlijk andere kinderen van NN, moeder van Ermengardis, die zullen delen in de “erfenis” van Balderik’s verbeurd verklaarde goederen.

Naar alle waarschijnlijkheid kregen de gebroeders Flamensis het definitieve bezit van de Brunharige-goederen. Zo wordt Gerhard I, kleinzoon van Gerardus o.a. landvoogd van Teisterbant.

Rutger komt in dienst van Ezzo, de laatste paltsgraaf van de Rijn. Hij komt in het bezit van enkele kastelen en bij de verdeling van de Brunharig-goederen verwerft hij Tublago, waaruit later het graafschap Kleve zal ontstaan. De strubbelingen tussen Boudewijn IV van Vlaanderen en keizer Hendrik II worden elders beschreven. Uiteindelijk kwamen hierdoor goederen rond Valenciennes en rond Antoin, blijkbaar eigendom van de Flamensis, in handen van Boudewijn IV. Rond 1030 wordt Gerardus I beleend door keizer Konrad II met Wassenberg, dit na de val van Hamaland. In 1042 wordt Gerardus I opgevolgd door Gerardus II.

De weg naar het Land van Gelre (1096-1229)

Gerardus II (R.1042-c1052), heer van Wassenberg, vestigt zich in Wassenberg, ten zuiden van Roermond. Hij zal worden opgevolgd door zijn zoon Gerardus III die vroegtijdig overlijdt in 1058. Die wordt dan opgevolgd door zijn broer Theodoricus, eerder regent voor de te jonge zoon Gerardus IV.

Het oorspronkelijk machtscomplex van de gravenfamilie is dubbel. Eigendommen en voogdijgoederen aan de Niers, misschien aan de Maas, alle gelegen in de bisdommen van Keulen en Luik evenals grafelijke rechten in de invloedssfeer van het bisdom Utrecht, die er toen nog van afhingen. Dit heeft voor gevolg dat aanvankelijk de belangstelling van de graven in sterke mate gericht was op het westen, maar veel later ook op het noord-westen en het zuid-oosten, tussen Utrecht en Keulen (Janssen).

Theodoricus Flamensis (R.c1058-1079) volgt Gerardus III op omdat zoon Gerardus IV nog te jong is. Als goede vriend van keizer Hendrik IV kan hij graaf worden van Teisterbant. Sommige goederen kan hij verwerven als voogd, die hij dan aan het St.Lambertus-kapittel te Luik kan schenken.

Wel geraakt hij verwickeld in de successieproblemen rond het kasteel van Bouillon. Zo geraakt hij daar gevangen en overlijdt in dat kasteel in 1082.

Gerhard I van Gelre (R.1096-1118), die ‘te voorschijn treedt’ in 1085 en overlijdt in 1129, kan beschouwd worden als de jongste broer van graaf **Arnold I van**

Loon. Hij verkreeg het grafelijk amt van zijn moeder, die zeker een dochter was van Gerhard Flamens. Er bestaan documenten over een graaf Gerhard in de pagus Batavia van Hamaland tussen 1083 en 1085, waarschijnlijk toe te schrijven aan de graven van Gelre. Dit moet Gerhard I van Hochstaden zijn. De graaf van Gelre kon geen graaf worden tenzij na zijn huwelijk met Clementine van Poitou. Die was weduwe geworden in 1086 en was een ‘eerste’ nicht van de keizer (Dit is ons niet geheel duidelijk....).

Gerardus IV (R.1082-1129) regeerde reeds de facto vanaf 1079, toen Theodoricus gevangen was genomen. Oom Hendrik was gehuwd met **Adelheid van Gelre**, erfgename van de laatste voogd van Gelre, **Wichert III van Pont**. Wanneer beiden overlijden in resp. 1083 en 1085, komt het goed Gelre in handen van Gerardus IV, die dan de eerste graaf van Gelre wordt. Hij mag zich hierdoor ook **graaf van Wassenburg** noemen. Wel geeft hij Wassenburg als bruidschat mee aan zijn dochter Judith/Jutta wanneer zij trouwt met Walram III van Limburg. Zo blijft Gerardus dan alleen de titel graaf van Gelre dragen.

Dit huwelijk evenals dat van zijn andere dochter Yolande met Boudewijn graaf van Henegouwen wijst op het aanzien dat de familie reeds had.

Verder bouwend op de voogdij Marienstift van Utrecht tussen Rijn en IJssel en de Zuiderzee, sedert 1108, ontrokken de graven van Gelre, met de hulp van Brabant, Roding, omgeven door Veluwe, aan de bisschop van Utrecht. Hierdoor wordt een wig ‘gedreven’ tussen Opper- en Nedersticht Utrecht. Dit complex wordt in het markiezaat tussen Rijn en Waal, de Betuwe ten westen van Bommelerwaard en Buren geschoven.

In 1114 beleeft Gelre de vernielingen ingevolge de twisten in verband met de opstand van de aartsbisschop van Keulen tegen de keizer. Hendrik de Oude van Zutphen is de bondgenoot van de aartsbisschop, maar in 1117 wordt de vrede getekend en ‘bezegeld’ met het huwelijk van de zoon van Gerardus I, Gerardus II, met de zuster van Hendrik de Oude, met name Irmgaard. In 1120 geeft hij het graafschap door aan zijn zoon Gerardus II.

Hendrik de Jonge (c1187-1182; R.1131-1178)

Oostergo en Westergo worden in 1138 door keizer Konrad III teruggegeven aan de bisschop van Utrecht, met Hendrik als getuige. Hij zal er in slagen zijn gebied te doen uitbreiden. De grootste tegenstand ondervindt hij vanwege de graven van Holland, die ook veel te zeggen hebben in het bisdom Utrecht. Geleidelijk kan hij de medewerking krijgen van de aartsbisschop van Keulen om benoemingen door te drukken in verschillende kapittels. Ook steunt hij de aartsbisschop in zijn oorlogen in Westfalen. Hij komt in het bezit van de Veluwe, als achterleenman van de hertog van Brabant en laat tenslotte zijn zoon Gerardus III tot graaf van Veluwe benoemen. Door de geleidelijke groei is er geen residentie meer, daar hij zich regelmatig moet verplaatsen. Ook steunt en vergezelt hij keizer Frederik Barbarossa in Italië.

In 1178 laat Hendrik I het bestuur over aan zijn zoon Gerardus III.

Gerardus III (R.1178-1182) wordt vlug geconfronteerd met zijn zuiderbuur. Naar aanleiding van enig gestook bij de hertog van Brabant breekt er oorlog uit tegen de bisschop van Utrecht, omdat die zich in het nauw gedreven voelt door de expansie van Gelre. Gerardus III valt Deventer binnen, wat de aanzet wordt tot een eeuwenlange twist tussen Deventer en Zutphen. Frederik Barbarossa slaagt erin een consensus te bereiken. Gerardus III overlijdt evenwel in 1182, nog voor zijn vader.

Otto I (c1150-1207; R.1182-1207)

In 1187 houden bisschop Boudewijn van Utrecht, zijn broers Floris II v.Holland en Dirk III van Kleve rooftochten in de Veluwe. Otto I krijgt de hulp van de aartsbisschop van Keulen, de hertog van Lotharingen en hertog Godfried III van Brabant. De strijd eindigt onbeslist maar keizer Frederik Barbarossa kent de Veluwe toe aan Otto I in 1188. Hij gaat nu op kruistocht en slaagt erin terug te komen in 1190. Zutphen krijgt stadsrechten.

Chronologie Graven van Gelre

Huis van Wassenberg

1030-1042	Gerardus I
1042-1050	Gerardus II
1050-1058	Gerardus III
1058-1079	Theodoricus

Huis van Gelre - Zutphen

1079-1129	Gerardus IV/I
1129-1131	Gerardus V/II
1131-1178	Hendrik de Jonge
1178-1182	Gerhard III
1182-1207	Otto I
1207-1229	Gerhard IV
1229-1271	Otto II
1271-1326	Reinout I
1326-1343	Reinout II

Huis van Gelre

1318-1355	Eleonora
1343-1361	Reinout III
1361-1371	Eduard
1371	Reinout III
1372-1402	Willem I (1393 ook Jülich)
1402-1423	Reinout IV (ook Jülich)
1423-1473	Arnold van Egmond
1465-1477	Adolf van Egmond
1492-1538	Karel van Egmond

Familiebanden o.a. met de aartsbisschop van Keulen, Filip van Heinsberg (R.1163-1191), kleinzoon van Gozewijn I van Valkenburg, zorgen voor een goede betrekking, maar zijn opvolger, Adolf van Altena, heeft andere meningen. Grote oorzaak is dat Otto I verwickeld is geraakt in de successieproblemen zowel van het aartsbisdom als na de moord op keizer Filip von Zwaben.

In 1195 trekt bisschop **Boudewijn II van Utrecht** ten strijde tegen opstandelingen in het graafschap Drenthe. Otto I trekt met hem op, want tenslotte is de bisschop zijn belangrijkste leenheer. Otto I is verplicht zijn heer in tijden van oorlog bij te staan.

De omvang van het bezit van de graven van Gelre in deze periode is niet heel duidelijk. Alleszins hebben ze de burch van Wassenberg, de stad Gelre aan de Niers, een Villa 'Echt' in leen van de graven van Namen. Ook hebben ze Teisterbant in leen van de bisschop van Utrecht, evenals kleine graafschappen in de Betuwe, zoals Tiel, ook in leen van de bisschop van Utrecht, van wie ze ook rechten hebben in de Veluwe (J.Alberts).

Dat de heren niet op goede voet met elkaar staan blijkt als Otto I probeert te bemiddelen tussen de opstandige heer van Koevorden en de prefect van Groningen enerzijds en de bisschop anderzijds. Hiertoe roept Otto I de hulp in van de aartsbisschop van Keulen en van Mainz (R.1160-1165 en R.1183-1200), **Konrad van Wittelsbach** (familie van zijn vrouw), en **Adolf van Altena**.

In de loop van de 12e eeuw verwierven de graven van Gelre een duidelijke machtspositie en verwezenlijkten een belangrijke gebiedsuitbreiding. In 1196 besliste keizer Hendrik VI Zutphen en de Veluwe in leen te geven aan het bisdom Utrecht met de bepaling dat die het zou overdragen aan de hertog van Brabant. Deze gaf het in leen door aan de graven van Gelre. Ook de bisschop van Luik gaf allodia op de oostelijke Maas-oever ten zuiden van Roermond aan de graven van Gelre. Zo verplaatste zich het zwaartepunt naar het noorden. Hun betrokkenheid met de gebeurtenissen in de streek tussen Maas en Rijn bleef in ieder geval groot, wat ook tot uiting kwam in hun betrokkenheid bij de troonstrijd in Duitsland.

Bisschop Boudewijn II ziet de steun aan zijn inval verdwijnen en trekt zich terug, woest op Otto I die zijn aftocht geënceneerd heeft. Na een adempauze om zijn troepen opnieuw uit te rusten, valt hij opnieuw de Veluwe binnen. Zijn leger stroopt het land af en verwoest vele landerijen. Uiteindelijk wordt een bestand bemiddeld door hertog Godfried III van Brabant. Otto I moet nu de Veluwe afstaan aan Utrecht, die het doorgeeft aan Brabant als erfelijk leen. Otto I had zich inderdaad aan bepaalde plichten onttrokken en krijgt nu de rekening gepresenteerd.

Het overlijden van Boudewijn II in 1196 leidt tot een successiemaniplatie van jewelste. Beide kandidaten overlijden in 1198, zodat het kapittel dan **Dirk II vande Are** (R.1198-1212) aanduidt. Die schopt evenwel wild om zich heen zowel tegen Friesland, Holland als tegen Gelre. Otto I hoopt met het huwelijk van dochter Adelheid wat invloed te krijgen in Holland-Friesland.

In 1201 kan hertog Hendrik I van Brabant de **Vrede van Maastricht** bewerkstelligen. Otto I bekommt de Veluwe als Brabants leen, maar moet dan de Welfen steunen.

Het volgende jaar gaat bisschop Dirk van de Are opnieuw in de aanval. De hertog van Brabant komt tussen en neemt Otto I gevangen. Een bondgenoot van Otto I, Dirk VII van Holland stormt Brabant binnen en slaat het **Beleg van Tiel** en vervolgens van 's Hertogenbosch. Twee broers van de hertog van Brabant worden hier gevangen genomen. Dirk VII verschuilt zich in Heusden en wordt aangevallen door Brabantse troepen en ook gevangen genomen.

Keizer Filip van Zwaben brengt in 1203 alle partijen bijeen in Maastricht. Otto I kan zich vrijkopen en laat zijn zoon Gerardus IV trouwen met de dochter van de hertog van Brabant, Margareta van Brabant, zodat de invloed van Brabant zowel in Gelre als in Utrecht toeneemt.

In de troonstrijd stond Otto I onder dwang van de hertog van Brabant en van de aartsbisschop van Keulen, aan de zijde van keizer Otto IV. In 1204 liep hij toch over naar Filip van Zwaben. In de volgende jaren veranderde hij nog tweemaal van kamp... Otto I overlijdt in 1207.

Gerardus IV (c1185-1229; R.1207-1229)

De familiebanden met Brabant brengen wel problemen mee vooral in verband met de keizertwisten in Duitsland. Toch slaagt Gerardus IV erin graaf van Saalland te worden.

De Limburgse huwelijkspolitiek leidt in het zuiden tot een machtsconcentratie. Hertog Walram III huwt Ermesinde van Luxemburg en hun zoon zal de enige erfgename van Berg huwen.

Als Adolf van Berg in 1226 overlijdt, beginnen de problemen, maar na een felle strijd kan bisschop **Engelbert van Keulen** zijn goederen voor het Sticht behouden.

Grenstwisten met Kleve komen regelmatig voor, maar Gelre krijgt stilaan de bovenhand, waarbij de aartsbisschop van Keulen Gelre steunt. Toltwisten worden min of meer ten gunste van Gelre geregeld, maar Keulen krijgt ook te doen met de opdringerigheid van Neder-Rijnse vorsten. Toch probeerde Gerardus IV steeds goede betrekkingen te onderhouden met Engelbert I van Keulen. Zo kon ook een probleem van de Rijntol in zijn voordeel geregeld.

In 1216 wordt **Otto II van der Lippe** bisschop van Utrecht. Die betwist al vlug de grafelijke rechten op Saalland. Een oorlog volgt maar Holland en de graaf van Gelre sluiten een alliantie tot de hertog van Brabant dreigt alle partijen aan te vallen. De aartsbisschop van Keulen, **Engelbert I van Berg** komt bemiddelen maar wordt vermoord. Desalniettemin wordt daarop vrede gesloten.

Otto Van der Lippe heeft een conflict met **Rudolf van Koevorden**, waarbij Gerardus laatgenoemde steunt. Bisschop Van der Lippe roept de hulp in bij de graven van Holland, Gelre, Kleve en anderen, die met een gezamenlijk leger Drenthe binnen vallen (1227). Koevorden lokt dit leger in een moeras met alle gevolgen van dien (**Slag van Ane**). De bisschop 'sneuveld' en graaf Gerardus wordt gevangen genomen. Hij wordt gedwongen de verkiezing van Willebrand van Oldenburg te steunen, een neef van de graaf van Gelre en van bisschop Engelbert I van Keulen.

Gerardus IV overlijdt in 1229. Bij zijn dood bekleedden de graven van Gelre een voornaam plaats in de West-Europese politiek. Zij waren vazallen zowel van de bisschop van Utrecht en Luik als van Münster en ook van de hertogen van Brabant, wat hun 'actieradius' goed omschrijft. De leenheer-vazal band verzwakte in de volgende eeuwen zodat 'goederen' geleidelijk zo goed als eigendom van de graven konden worden beschouwd.

Graaf Otto I, die de keizerskroon van Hendrik Raspe afwijst, dwingt Willem van Holland, die in zijn plaats benoemd werd, in 1247 Nijmegen af te geven.

Verskillende factoren bepaalden de groei van dit eerder gesloten territorium in de 13e en 14e eeuw. Het verwerven van het paleis, de stad en de omgeving van Nijmegen was een eerste stap (1247). Een actieve politiek van steden-stichting en het aansluiten van verschillende zelfstandige 'heerlijkheden' bij het Gelderse landverband was een tweede stap. In deze 13e eeuw verwerven ze ook Kriekenbeek, bezittingen op de oostelijke oever, ten oosten van de Maas (Roermond en Venlo, Gelre, Straelen, Pont, Nieuwkerk en Aldekerk) alsook verschillende voogdij-rechten.

Van Regionale tot Europese Betekenis (1229-1343)

Bij zijn opvolging is **Otto II** (c1215-1271; R. 1229-1271) juist 15 jaar oud. Zijn eerste zorg is zijn grondgebied te meer aansluitend te maken, door aankoop van stukken en domeinen, die tussen zijn eigendommen lagen.

Door keizer Frederik II wordt hij in 1231 beleend met alle rechten en goederen voor zover zij rijkslenen zijn, dit alles onder de naam van Gelre, dat dus een rijksleen wordt. Politiek ziet hij ook het nut van sterke steden en biedt zowat 29 steden bijzondere rechten.

Hij slaagt er in familiebanden te smeden met Jülich, Kleve en Brabant, wat niet naar de zin is van de bisschop van Keulen.

Het voorstel van de paus om Rooms koning te worden schuift hij door naar zijn neef graaf Willem van Holland. Hij zal hem wel helpen en steunen door hem grote sommen te lenen, waarbij hij Nijmegen als onderpand krijgt. Deze sommen zullen nooit worden terugbetaald, zodat Nijmegen definitief Gelders wordt.

Hij verwerft verschillende andere goederen, zodat het graafschap fors wordt uitgebreid. Ook met de aartsbisschop van Keulen komt hij tot een akkoord voor een omvangrijke ruil. Zijn aanzien neemt dermate toe dat hij herhaaldelijk gevraagd wordt om te bemiddelen in verschillende 'kleine' conflicten, o.a. tussen Arnold van Loon en Aleidis van Auvergne en tussen de Avesnes en de Angevijnen, evenals tussen Brabant en Luik.

De bezetting van de zetel van het bisdom Luik door zijn broer Hendrik (1247-1274) vergemakkelijkt de uitbreiding van zijn bezittingen door de aankoop van Kriekenbeek aan de Maas. Ook verwerft hij Montfort en andere domeinen die hij te leen geeft aan zijn zoon Reinout I.

Zo kan hij een verbinding verwezenlijken tussen Maas en Waal. Hij maakt van de abdij-voogdij van Emmerich een stad en kan Groenlo, Lichtervoorde en Bredevoort van Munster afkopen.

In 1256 overlijdt keizer Willem II van Holland. Zijn zoon Floris V is nog te jong en Otto II wordt aangeduid als voogd, tegen de wil van Weduwe Aleidis, die met de wapens moet gedwongen worden toe te geven. Otto II overlijdt in 1271.

In de 13e eeuw verzekerden de graven van Gelre zich een positie aan de beide oevers van de Maas. Naast de eenmaking van hun verspreide territoria beoogden zij verdere expansie naar het zuiden. Met de Brabantse verwerving van een rechtspositie in Maastricht en omgeving kwamen de machtsgebieden van Brabant en Gelre in deze streken dicht bij elkaar te liggen. Omdat zowel Brabant als Gelre uit waren op uitbreiding van macht en bezit, kon deze situatie gemakkelijk leiden tot conflicten. Vooral in de tweede helft van de 13e eeuw waren er tussen Gelre en Brabant en ook met de prinsbisschop van Luik, de heren van Valkenburg en in mindere mate met de graven van Loon.

De Limburgse Successie-Oorlog (1280-1288)

Reinout I de Strijdbare, (c1225-1326; R. 1271-1326), was een ambitieus man. Op 17-jarige leeftijd erfde hij een groot gebied van zijn vader Otto II. Hij was nog een kind toen hij op 11 maart 1274 trouwde met Irmgard van Limburg, een ziekelijke vrouw. Zij was enig kind van hertog Walram III van Limburg. Die hertogstitel leek vader Otto II wel wat en was de voornaamste reden voor het huwelijk.

Toen de hertog van Limburg, Walram IV, in 1280 stierf had deze geen zoon om hem op te volgen. De strijd om het hertogdom Limburg begon. De Rooms-Koning Rudolf van Habsburg droeg het bestuur op aan Irmgard als enig erfgename en Reinout I liet zich als hertog huldigen. Irmgard stierf in 1283 zonder kinderen. Reinout I wou het bestuur over Limburg niet uit handen te geven. De Maas stroomde immers door Limburg en dat betekende tolheffing.

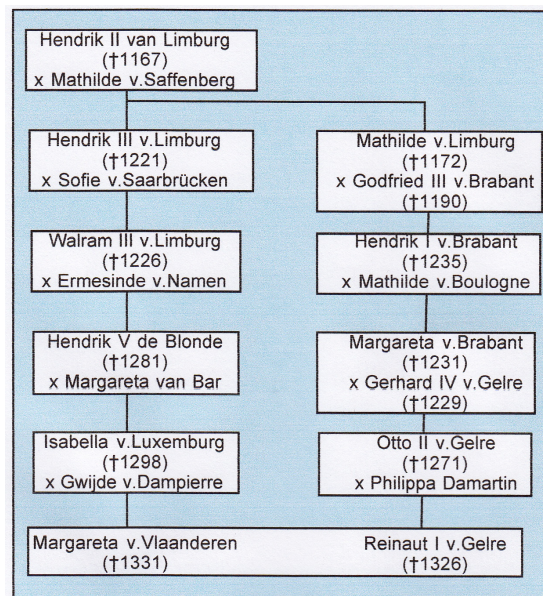
Graaf **Adolf V van Berg**, een buur van Reinout I, maakte aanspraak op het Limburgse hertogdom. Hij was de broer van de overleden Walram III en de enige met een directe bloedband met de hertogen van Limburg. De graaf van Berg betwistte op grond hiervan de familierechten van Reinout I en vreesde tevens de macht van Gelre. De graaf van Berg had geld noch bondgenoten die hem konden helpen. Hij verkocht zijn rechten aan de machtige hertog **Jan I van Brabant**. Deze had gezien hoe de rijkdom en macht van zijn Gelderse buurman was toegenomen. Hij greep het aanbod van de graaf van Berg graag aan. Indien Reinout I Limburg zou verwerven, zou hij met Gelre een wig drijven tussen Brabant en het Duitse achterland. Alle handelswegen zouden dan over Reinout I's grondgebied lopen. Reinout I gaf zijn aanspraken niet op, al wist hij dat hij een geduchte tegenstander voor zich had. In 1283 was het oorlog.

De graaf van Gelre en de hertog van Brabant zochten bondgenoten. Reinout I kreeg steun van de graven van Gulik en Kleve, Salm en Luxemburg e.a.. De vroegere vriend van de hertog van Brabant, nu aartsbisschop van Keulen, Siegfried van Westenburg, liep over naar Reinout's kamp. Ook graaf Adolf van Nassau, steunde Reinout I. De meeste edelen in Limburg, waaronder de heer van Valkenburg, steunden Reinout I. Zij waren verre familie van Reinout I.

Allianties in de Limburgse Successie-Oorlog

Reinout I van Gelre	Jan I, hertog van Brabant
Graaf van Jülich	Graaf van Berg
Graaf van Kleve	Graaf van Bourgondië
Gr.v.Niewenau	Graaf van Hesse
Graaf van Salm	Graaf van Loon
Graaf van Luxemburg	Bisschop van Luik (zwager van Jan I)
Siegbert v.Westerburg (Aartsbischop Keulen)	Gr.Floris V v.Holland
Graaf Adolf van Nassau	Stad Aken
Heer v.Valkenburg	Stad Keulen

Reinout I's tweede huwelijk stond ook in het teken van de politiek. Op 3 juli 1286 hertrouwde hij met Margareta van Vlaanderen, dochter van de rijke graaf Gwijde van Vlaanderen. Hiervoor diende wel een pauselijke dispensatie te worden verkregen wegens consanguiniteit, hetgeen paus Honorius IV vlot toestond (1286). Een heus contract werd onder toedoen van Gwijde van Vlaanderen opgesteld, wegens de niet geringe politieke implicaties.

Bloedverwantschap tussen
Margareta van Vlaanderen en Reinout I van Gelre

Hertog Jan I werd bijgestaan door de graven van Berg, Bourgondië, Hessen, Loon en de bisschop van Luik, een zwager van de Brabantse hertog. Ook Floris V van Holland steunde zijn goede vriend Jan I, zonder zich actief in de strijd te mengen. Daarnaast rekende hertog Jan I op de hulp van de rijkssteden Aken en Keulen, waarvan de burgerij het voortdurend aan de stok had met de aartsbisschop. Rooftochten werden in elkaars gebied georganiseerd, zonder veel resultaat, tot de hertog van Brabant van twee kanten Gelre binnenviel en Reinout I Limburg moest verlaten. De hertog van Brabant trok zich terug in Tiel, in die tijd van Brabant. Een hevig gevecht volgde en vele Gelderse edelen kwamen om. De hertog trok daarop ongehinderd de Bommelerwaard binnen en nam Zalt-bommel in. Reinout I keerde een jaar later terug om Tiel in te nemen. Als wraak voor Zaltbommel stak hij Tiel in brand. Dit duurde zowat 5

jaar. De Keulse aartsbisschop viel het graafschap Berg binnen en het aartsbisdom Keulen werd geplunderd door Brabantse troepen. In de hele Maas- en Rijnstreek van de Ardennen tot aan de Stichtse grens werd gebrandschat.

Het conflict zou uitmonden in de **veldslag bij Woeringen** op 5 juni 1288. Na aanvankelijk een gunstig begin van de Gelderse troepen, loopt deze uit op een geweldige nederlaag. Reinout werd gevangen genomen. Zijn schoonvader graaf Gwijde van Vlaanderen wist wel succesvol te bemiddelen.

Samen met de koning van Frankrijk wist de graaf van Vlaanderen Reinout I vrij te krijgen (**Vrede van Parijs** 1291). Hij moest zwaar voor de vrede betalen. Reinout I moet afstand doen van zijn rechten op Limburg en 4 kastelen, waaronder kasteel Wassenberg afstaan. Tiel viel terug aan Brabant, maar daarvoor ontving Reinout I Zaltbommel en de Bommelerwaard terug. Verder moest Reinout I alle oorlogsschade betalen. Met de slag bij Woeringen was er een eind gekomen aan de Gelderse expansie.

De verpanding van Gelre, 1290-1296

De oorlog om Limburg had Gelre aan de rand van de afgrond gebracht. Om het benodigde geld voor de opbouw bijeen te krijgen moest Reinout I zijn graafschappen Kessel, Gelre en Zutphen in pand geven aan zijn schoonvader. Hiervoor kreeg graaf Gwijde van Vlaanderen het recht deze graafschappen 5 jaar te beheren, of totdat alle schulden waren afbetaald. Reinout I mocht zich niet met zijn graafschappen inlaten. De Vlaamse graaf stelde Gelre onder het bewind van zijn eigen ambtenaren. Zo werd de heer van Valkenburg, een vriend van Reinout I, aangesteld als stadhouder, tot groot ongenoegen van de Gelderse edelen en steden, die nu indirect Reinout I's oorlogskosten moesten betalen.

Daartoe werd door Vlaamse ambtenaren een centrale administratie ingevoerd, waar overigens de Gelderse graven later veel nut van zouden hebben. De steden werden ondanks de 'nieuwe' oorkondes uitgeknepen.

In 1296 schreef Reinout I een lange klacht naar de franse koning over de uitbuitingspolitiek van de Vlamingen. In 1290 wist Reinout I vlak na de verpanding van de Rooms-Koning gedaan te krijgen dat hij met het bestuur in Oost-Friesland en andere Friese gebieden werd beleend. Toen Rooms-Koning Rudolf van Habsburg in 1294 overleed probeerde Reinout I zelf om Rooms-Koning te worden.

Reinout I wist zich toch binnen de gestelde termijn van 5 jaar van zijn zwaarste last te bevrijden, toen hij door keizer Rudolf I van Habsburg in staat werd gesteld om de graaf van Vlaanderen terug te betalen. De keizer had geen belang bij een vleugellam Gelre. Hij probeerde in het roerige noordwesten van zijn rijk evenwicht te handhaven tussen zijn leenmannen. Het zou echter tot 1311 duren, voor alle kosten terugbetaald waren. Er brak een tijd van vrede aan. Reinout I wijdde zich tijdens de verpanding van zijn goederen aan de ontwikkeling van de landbouw en van waterschappen opgericht om waterlopen te regelen.

In 1289 wordt vrede gesloten tussen Brabant en Gelre, bemiddeld door Filip de Schone IV van Frankrijk. Toch

blijft er tussen beide kampen krijgsgewoel heersen in het hertogdom Limburg.

De broeders Hendrik VI en Walram I van Luxemburg hadden namelijk van Reinout van Gelre de rechten op Limburg gekocht voor de slag te Woeringen, maar zij sneuvelde. Dit leidde tot een aanspraak, via familierchten, van Gwijde van Dampierre. Hierdoor kwam het tot de **tweede successieoorlog**. Gwijde was namelijk van beiden schoonbroer, via zijn huwelijk met Isabella van Luxemburg. Tevens was hij markgraaf van Namen. Een arbitrage door Filip IV de Schone van Frankrijk wees Limburg aan Brabant toe, mits een afkoopsom door Reinout van Gelre te betalen aan Brabant. Die kon dat niet betalen, zodat Gwijde wel ter hulp moest komen, maar Gelre daarvoor in pand neemt. Merk de vele tussenkomsten van Filip IV de Schone van Frankrijk in 'Europese zaken'.

Relatieproblemen met de steden worden door een diplomatische gekronkel en de steun van de keizer 'opgelost'. Intussen komt door enig verzuim van de hertog van Brabant, de Veluwe rechtstreeks in leen aan Gelre via de bisschop van Utrecht. Ook Zutphen wordt nu rechtmatig ingelijfd.

In zijn laatste jaren treden regelmatig onenigheden op met zijn zoon Reinout II, waarbij het zelfs tot een burger-oorlog komt in de Betuwe. Vrede wordt getekend in 1318 door bemiddeling van graaf Willem van Holland. Toch moet Reinout I opgesloten worden wegens krankzinnigheid en overlijdt hij in 1326.

Reinout I is historisch een wat omstreden figuur. De enen zien in hem een verwarde geest, anderen zien hem een politiek voeren van religieus-getinte centralisatie en hiërarchisering. Zijn intrekking van de Gelderse stadsprivileges, het verwerven van de 'niet-evocatie-privilegie' voor zijn graafschap in 1310, zijn 'afpersing' van kroningskandidaat Frederik van Oostenrijk (1314) door die 8000 zilvermarken te laten 'betalen' en de pandsom op Nijmegen te verhogen en zijn benoeming tot vorst zijn vele facetten van zijn eerder hoogmoedige politiek. Het conflict met zijn zoon Reinout II zal hiervan wel een uitloper geweest zijn (Jansssen).

De eerste helft van de 14e eeuw is misschien wel de rustigste periode in het graafschap. Graaf **Reinout II** (c1295-1343; R.1326-1343) voert als ruwaard (regent) vanaf 1318 het bewind over Gelre en Zutphen. Als ruwaard weet Reinout II het bezit van kasteel Bredevoort veilig te stellen.

Reinout II bevestigt de rechten van enkele steden. Daarnaast breidt hij de rechten van de steden uit en geeft ook de plattelandsbevolking rechten. Tegelijkertijd consolideert de graaf zijn territorium. Een periode van rust is aangebroken in het graafschap. Tijdens de verpanding door de Vlamingen is met de organisatie van een ambtelijke bestuursorganisatie aangevangen en Reinout II bouwde daarop voort.

Onder Reinout II wordt een begin gemaakt met de strijd tegen het water. In het graafschap zijn de boeren alleen langs de IJssel en de Rijn actief met dijk aanleg. De verplichtingen van boeren inzake aanleg en het onderhoud van de dijken en waterlozingen worden in dijkrechten omschreven. Hiervoor krijgen ze bepaalde

rechten op land-(gebruik) in ruil. Het dijkrecht is daarmee de voorloper van de moderne waterschappen.

Het lukt Reinout II de edelen die in recht en rang op gelijke hoogte met hem staan te onderwerpen. Hij weet hun goederen te verwerven en geeft ze daarna als leengoed "ten Zutphense rechte" terug. Dit Zutphense recht komt voort uit het **Lohnse** hofrecht en houdt onder andere in dat de goederen bij versterf niet worden verdeeld onder de erfgenamen, maar dat de oudste erfgenamen boven de jongere en de mannelijke erfgenamen boven de vrouwelijke worden gesteld. Soms zijn het allodiale goederen, die de edelen in algehele eigendom bezitten, en soms goederen die ze van de keizer in leen hebben en die ze nu aan de graaf van Gelre overdragen. Deze overdracht kan drie redenen hebben. Gedwongen, omdat de graaf hen te vuur en te zwaard verslaat. Vrijwillig, om zich een machtige beschermer te verwerven. Of om het Zutphense recht te verwerven, opdat bij overlijden hun goed niet wordt verdeeld. Door dus een duidelijk "rechtvaardig" (de oudste zoon krijgt alles) beleid te voeren willen zijn concurrenten zich graag bij hem aansluiten.

Reinout II verzamelt een groot aantal trouwe edelen om zich heen die hem bijstaan met raad of zwaard. Zo worden zij bij de landspolitiek betrokken en weet Reinout II hen aan de afspraken te houden. In de Achterhoek weet hij te zwaard Aalten, Bredevoort, Winterswijk en Dinxperlo aan zijn gebied toe te voegen ten koste van de bisschop van Münster. Hier en daar laat hij zijn steden versterken. Zo mogen Lochem en Groenlo zich van stenen stadsmuren voorzien.

De edelen uit zijn omgeving krijgen lucratieve hoffuncties toegeschoven. Er zijn vier hoffuncties te begeven: drossaard, maarschalk, kamerling en schenker. Deze functies zijn eigenlijk voorbehouden aan rijksvorsten, maar net als andere Nederrijnse heren laat Reinout II zich hier weinig aan gelegen. Pas wanneer hij tot hertog wordt verheven krijgt hij wel de bevoegdheid deze ambten in te stellen.

Reinout II huwt op 11 januari 1311 in Roermond **Sophia Berthout**, de zeer bevallige en rijke erfdochter van **Floris Berthout**, heer van Mechelen. Reinout II is dan 15 of 16 jaar oud en Sophia is waarschijnlijk jonger.

Haar rijkdom is één van de redenen waarom Reinout II haar ten huwelijk vraagt. Deze familie is al van betekenis ten tijde van **Karel de Grote**, maar het is een geslacht van handelaars. Derhalve staat zij in rang onder de graven van Gelre. Reinout II heeft echter veel geld verspild, enerzijds door de twisten met zijn vader en anderzijds aan ridder-spelen. Zo is het voor Reinout II bijzonder aantrekkelijk om met Sophia te trouwen. Sophia is op dat moment één der rijkste meisjes van Europa.

Ze is niet alleen rijk, maar wordt geroemd als lief, beval- lig en bedreven in vrouwelijke handwerken. Daarnaast is ze zeer verstandig en door haar Brabantse opvoeding de Gelderse edelvrouwen in ontwikkeling ver vooruit op het gebied van politiek van macht. Zij is bedreven in het besturen van een grote huishouding en het behartigen van staatszaken.

Op Sophia's raad voert Reinout II een zuiniger beleid. Hij lost langzamerhand zijn verpande goederen in en wordt steeds rijker. Het verpanden van goederen is voor

een feodale heer de manier om fondsen te genereren. Langza-merhand krijgt Reinout II alles van zijn oud bezit terug en kan hij zelf grote geldsommen uitlenen tegen onderpand.

In 1328 woont Reinout II de **kroning van de keizer** in Rome bij. Als de festiviteiten ten einde lopen, ontvangt Reinout II bericht van het thuisfront dat opstandige Luikenaren Gelre zijn binnengevallen. Reinout II spoedt zich naar hen. Samen met Luik, de graaf van Berg en Willem II van Bronkhorst brengt hij een leger op de been en verslaat de opstandige Luikenaren (**Slag bij Hasselt**).

Met graaf **Willem III van Holland** sluit hij in 1331 in Woudrichem een geheim verdrag ter verdeling van hun invloedssferen in het bisdom. De bisschop is financieel overgeleverd aan Holland en Gelre. Graaf Willem III werpt zich op als voogd van het Nedersticht, terwijl Reinout II in 1333 het recht krijgt om de schouten van Saalland en Twente mee te benoemen. In 1334 neemt Reinout II het hele Oversticht in pand. Pas in 1346 zal dit pand worden afgelost⁵.

Reinout II slaagde erin zijn gebied zowel te handhaven als uit te breiden. Hij kon zijn rechten op het Rijkswoud en zijn voogdij over Weeze van de graaf van Kleve afdwin-gen. Van Brabant kon hij Tiel, Zandwijk en Heerswarden afnemen en van Utrecht zowel Saalland als Twente in pand krijgen, zonder de bedoeling te hebben die ooit terug te geven.

Sophia schenkt Reinout II vier dochters.

De oudste, **Margaretha**, wordt circa 1320 geboren. Zij zal Mechelen erven van haar moeder. Deze heerlijkheid verkoopt ze op 1 december 1333 aan de graaf van Vlaanderen. Margaretha sterft op 4 oktober 1344.

De tweede heet **Mechteld**, geboren circa 1325, en zij zal driemaal trouwen. Eerst met graaf **Godfried van Loon en Chiny** (overleden 1342). De tweede maal, op 22 februari 1348, met graaf **Johan I van Kleve** (1292/3-1368) en als weduwe op 14 februari 1372 te Arnhem voor de derde maal met **Jan van Châtillon**, graaf van Blois. Zij zal in 1384 te Huissen overlijden.

De derde dochter heet **Elisabeth** (of Isabella). Zij is abdis van het klooster in 's-Gravendaal, waar ze op 10 december 1376 sterft.

De vierde dochter heet **Maria**. Zij trouwt op 25 december 1362 met hertog **Willem II/VI van Jülich** (overleden 1393). In november 1397 zal zij overlijden.

Op 6 mei 1329 overlijdt Sophia en ze wordt in het klooster 's-Gravendaal begraven.

Niet lang daarna besluit Reinout II de stad Mechelen, die hij via zijn vrouw heeft geërfd of als dank voor zijn bijdrage tot de slag van Hasselt in leen heeft ontvangen van de bisschop van Luik, te verkopen. Mechelen ligt ver van zijn overige goederen en is omringd door Brabants land. Reinout II beseft dat de situatie daar onhoudbaar is. Graaf **Lodewijk van Vlaanderen** wil Mechelen wel hebben voor de enorme som van 100.000 Troyes-goud-guldens. Maar de burgers van Mechelen willen niet bij Vlaanderen horen en komen in opstand. Zij jagen de Vlaamse gevolmachtigde de stad uit als die namens de Vlaamse graaf de stad in bezit komt nemen. Hertog **Jan III van Brabant** ziet in de ontstane commotie zijn kans om Mechelen bij zijn goederen in te

lijven. Hertog Jan beweert dat hij zelf leenheer over Mechelen is en dat de verkoop aan Vlaanderen derhalve onwettig is. Hierop verklaart graaf Lodewijk van Vlaanderen hem de oorlog. Reinout II raakt hierdoor ook in oorlog met Brabant, zoals zijn voorvaders ook geregeld met deze ervvijand oorlog-voeren. Nu is het echter buiten zijn schuld om en is hij heel wat machtiger dan zijn voorvaders.

Relaties met Engeland

In 1332 hertrouwt Reinout met **Eleanora van Engeland** (1318-1355). Zij schenkt hem twee zonen, waarbij de kinderen uit het eerste huwelijk praktisch worden ontferd.

In de oorlog met Brabant verrast Reinout II in 1333 **de stad Tiel**, die tot dan toe Brabants is. Hij ontmantelt de verdedigingswerken van de stad. Blijkbaar beschikt Reinout II niet over voldoende krijgsvolk om de vesting te bezetten. Door bemiddeling van de Franse koning komt het tot vrede, waarna Reinout II de muren van Tiel weer opbouwt. De stad, een belangrijke Waaltol, blijft voor goed Gelders bezit.

Reinout II kan het echter in Nijmegen of Rosendael, waar hij met Eleanora meestal woont, niet lang uithouden. Als zijn zwager koning **Edward III van Engeland** hem uitnodigt om hem in de oorlog tegen de Schotten bij te staan geeft hij maar al te graag gehoor aan de uitnodiging. Met zijn Gelderse hulpstroepen strijdt hij aan de zijde van Edward III, maar in een hevig gevecht bij Edinburgh wordt hij omsingeld en gevangen genomen. De Schotse bevelhebber schenkt hem edelmoedig de vrijheid, onder de belofte dat hij nooit meer tegen Schotland zal strijden.

Deze veldtocht is niet het enige doel van zijn reis. Koning Edward III heeft grootse plannen: hij maakt aanspraak op de Franse koningskroon en daarvoor moet zijn zwager op het vasteland bondgenoten gaan werven. Door middel van grote geldsommen, die hem door de Engelse koning worden verschaft, maar die ook uit zijn eigen schatkist worden geput en zelfs worden opgenomen van zijn Gelderse steden, lukt het Reinout II een aanzienlijk aantal bondgenoten voor de Engelse koning te werven. Al met al steekt Reinout II 100.000 goudgulden uit eigen zak in deze affaire.

In juli 1338 komt Edward III met een vloot van 400 schepen in Antwerpen aan. Hij blijft drie jaar in de Nederlanden en bereidt de oorlog tegen Frankrijk voor. Van echte oorlog komt weinig terecht. Het verblijf van Edward III is het begin van een oorlog tussen Engeland en Frankrijk, die honderd jaar zal duren en die beide landen, maar Frankrijk de meeste, ellende brengt.

Nederrijnse politiek

Ondertussen verliest Reinout II de Nederrijnse politiek niet uit het oog en neemt hij op 5 januari 1334 deel aan het beleg van Herzogenrath. Op 3 maart verleent hij hulp aan **Gerhard van Blankenheim** tegen Brabant, de aartsvijand. Op 16 maart wordt in Bergen (Henegouwen) een wapenstilstand met Brabant verlengd. Op 5 september sluit hij een verbond met de aartsbisschop van Keulen en andere Nederrijnse vorsten tot onderlinge steun. Door met zijn naaste burens op goede voet te staan

houdt hij zijn handen vrij voor de grote Europese politiek.

Reinout II neemt in 1338 als scheidsrechter deel aan de eerste Loonse successieoorlog tussen Luik en Brabant om het graafschap Loon (Belgisch Limburg).

Geregeld treedt Reinout II op als bondgenoot van graaf **Willem V van Jülich**. Tekenend voor deze vriendschap is de oorkonde van 27 oktober 1338, waarin Reinout II aan Willem V belooft dat, als hij Roomskoning zou worden, hij de rechten van Willem V zal handhaven. Hieruit blijkt tevens dat Reinout II ambitie heeft om Roomskoning te worden.

Hertogdom

Vanaf het einde van de 13e eeuw werd in Gelre een voorbeeldige centrale administratie ingevoerd. Het Rijk wenste daarenboven een sterke stelling aan zijn westkant en in 1339 werd het verheven tot hertogdom.

Hertog Reinout III (R.1326-1343), schoonzoon van koning Edward III van Engeland, liet evenwel twee 'onmondige' zonen na, wier erfkamp gepaard ging met een clan-strijd tussen de Bronkhorsten en de Hekeren. Die strijd eindigde pas in 1361, wanneer Edward zich kon doorzetten als hertog van Gelre.

In 1339 wordt Gelre tot hertogdom verheven.

De menigvuldige inspanningen die hij zich getroost om samen met Lodewijk van Beieren om de koning van Engeland te helpen in zijn oorlog tegen Frankrijk leidden er toe dat hij in 1339 beloond wordt met de titel van hertog. Het gebied wordt dan ingedeeld in vier kwartieren, Roermond, Nijmegen, Arnhem en Zutphen.

In 1343 overlijdt hij en laat een nog jonge zoon achter, zodat Eleanora wel regentes moet worden. Spanningen tussen Anglophielen en Brabantphielen woekeren onderhuids, mede door de vele schulden. Sommige steden willen daar wel bij helpen, zoals Arnhem en Wageningen.

Er treden ook successieproblemen op, waarbij de zoon van Filippa van Susteren, een zuster van Reinout I, meent rechten te hebben op een deel van de erfenis.

Innerlijke Twisten en Territoriale Emancipatie (1343-1471)

Tijdens de tweede helft van de 14e eeuw treden twee successie-oorlogen op, geënt op de partijtwisten, maar waaruit de buurlanden Brabant en Kleve zullen pogen voordeel te halen.

De landsheren hadden inmiddels de edelen en de steden betrokken bij de Landsraad, zodat ze ook medeverantwoordelijk werden voor het bestuur. Toch waren de 'standen' nog afwezig zodat enige draagkracht ontbrak. In 1343 werd wel een Unio in het leven geroepen, die naast de heren het land mee kon besturen. De samenwerking was evenwel niet eenvoudig.

Rivaliserende fracties bij de adel, nl. de Bronkhorsten en de Heekeren, bevorderden de oplossing van het successieprobleem niet.

De twisten tussen de **Bronkhorsten** en de **Hekeren** flakkerden weer op tot hertog Willem van Jülich ze kon bedaren in 1377. Die regeerde tot 1393. Hierdoor werd Gelre sterk gebonden aan de Neder-Rijn-Westfalen

'Raum', zodat de betrekkingen met dit gebied de overhand haalden op die met westelijke Nederlandse gebieden. In de 13e en 14e eeuw hadden dynastieke moeilijkheden en de betere financiële toestand van de landelijke heren er toe geleid dat de Standen zich ontwikkelden. De Ridders en de Steden, vooral Nijmegen, Zutphen, Arnhem en Roermond, kregen medezeggenschap zowel in politieke als financiële aangelegenheden. Zij vormden ook een verbond om het land te vertegenwoordigen. In het vooruitzicht van het kinderloos overlijden van Reinout IV (R.1402-1423) wensten de ridders dat het land onverdeeld zou blijven onder leiding van een persoon die door de meerderheid der ridders was aanvaard. Dit leidde tot de benoeming van **Arnold van Egmond**, maar ook tot de vestiging van de Standenstaat Gelre.

Dit werd bevestigd toen in 1425 keizer Sigismund hertog Adolf van Julich-Berg met Gelre beleende en in 1431 een Rijksakte tegen hertog Arnold van Egmond en de Gelderse standen introk. Met de hulp van Bourgondië kon Arnold deze crisis doorkomen, maar hij geraakte steeds meer afhankelijk.

Reinout III (1333-1371; R.1343-1371) zal Maria van Brabant huwen, zodat andermaal de banden met Brabant worden aangehaald.

Bisschop Jan van Arkel, van Utrecht, betwist het pandschap van Oversticht, wil het terug en wil tevens af van landsheerlijke invloeden. Dit groeit uit tot een conflict met Gysbert V van Bronkhorst. Die vraagt hulp aan Reinout III met het gevolg dat een **tienjarenstrijd**, ontstaat, onderbroken door verschillende regelingen, die telkens worden verbroken en aanleiding gaven tot nieuwe onenigheden. Utrecht wordt gesteund door de familie en aanhangers der Heekerens. Na drie jaar is Reinout dit spel beu en gaat over naar het kamp der Heekerens. Daarop zint de clan der Bronkhorsten op wraak.

Reinout III kreeg de hulp van graaf Jan van Kleve, die hiervoor de stad Emmerich in pand ontving. In 1384 was zij terug Gelders, maar in 1402 werd zij definitief bij Kleve gevoegd. Hij kreeg ook de steun van de aartsbisschoppen van Keulen en van Münster, maar deze konden weinig uitrichten.

Conflicten in de 14e eeuw in Gelre

1342-1372	Bronkhorsten <> Heekerens
1360-1371	Reinout III <> Edward
1371-1379	Maria <> Machteld, halfzusters ofte de Gelderse Successie-Oorlog

Zij palmen zijn broer, **Edward** (R.1361-1371) in en zetten hem aan tot het opeisen van een deel van de erfenis, o.a. Zutphen en Roermond. Dit leidt tot een wrede oorlog. In 1352 komt het tot een bestand en Edward krijgt het land van Kessel en de Veluwe, dit laatste na de dood van Eleonora. Een jaar later laait de strijd weer op, maar Reinout moet troonsafstand doen en moet Liemens verpanden aan Kleve. Verder wordt afgesproken dat Edward formeel Gelre mag besturen gedurende 7 jaren, terwijl Reinout de hertogstitel blijft dragen. Niettegenstaande dit duurt de oorlog voort met wederzijdse vernielingen en verwoestingen. Er volgen nog vele bestanden die telkens weer worden verbroken.

Reinout bestormt Nijmegen maar begaat daar een aantal wreedheden, zodat velen zich van hem afkeren.

Op een dag (1356) wil Reinout de boeren 'vrijmaken' tegen de gewoontes en de adel in. Hij krijgt een leger boeren op de been dat evenwel in de slag **op de Vrijenberg** wordt verslagen door Edward en de Bronkhorsten. Zo werd de 'feodale orde' weer hersteld.

In 1361 loopt de termijn af, maar de partijen laten het er niet bij, zodat nieuwe twisten, belegeringen en verwoestingen volgen. De legers ontlopen elkaar tot er nieuwe slag wordt uitgevochten in **Tiel**, waar Edward andermaal wint en Reinout gevangen neemt. Edward eist nu volledige afstand van macht door Reinout.

In 1366 provoceert Edward de hertog van Brabant door gelden, bestemd voor Maria van Brabant, zijn schoonzuster, te onderscheppen. Wenceslas van Brabant valt o.a. in Zaltbommel binnen, wat leidt tot een nieuwe spiraal van strooptochten. In 1368 wordt een vrede gesloten en Edward hoopt Katherina van Beieren te mogen huwen.

Edward moet zijn ambtgenoot van Jülich te gaan verdedigen tegen Brabant, nadat hertog Wenceslas Jülich was binnengevallen. Deze hertog wenste niet mee te werken aan de strijd tegen de rovers, hoewel hij dit had beloofd. Hierop volgt dan de **Slag van Basweiler** (1371) waarbij het leger van Jülich-Gelre het wint van Brabant. Hertog Wenceslas wordt zelfs gevangen genomen. Onmiddellijk na de veldslag wordt Edward vermoord door **Herman Leers van Heers**. De graaf van Jülich weigert Wenceslas vrij te laten, maar keizer Karel IV komt dreigend opzetten, zodat hij wel moet toegeven. Als tegenprestatie krijgt hij wel voor zijn zoon Willem het recht op Gelre na de dood van de tweede broer, Reinout.

Na de dood van Edward, wordt **Reinout III de Dikke** (R.1371) uit zijn gevangenschap bevrijd en ingehaald als hertog van Gelre. Hij moet wel de steden terugwinnen mits door privileges toe te kennen. Enkele maanden later overlijdt hij, eind 1371. Hij was de laatste Flamensis. Nu zal het huis van Jülich over Gelre regeren.

In 1371 overlijdt de mannelijke lijn. In een Gelderse successieoorlog (1371-1379) valt Gelre aan de 'ingehuwelijke' hertog van Jülich. Als deze lijn ook uitsterft, kiezen de Standen in 1423 de erfgerechtigde graaf van Egmont, zodat Gelre opnieuw zelfstandig wordt.

Gelderse Successie-Oorlog 1371-1379 Huis van Jülich

Reinout III van Gelre had geen kinderen. De opvolging werd betwist door zijn twee nichten, Maria van Gelre, gehuwd met Willem II van Jülich en Machteld, weduwe van Johan van Kleve. De strijd tussen beiden ging gepaard met een heropflakking van de strijd tussen de Hekeren die partij kozen voor Machteld en de Bronkhorsten. Uiteindelijk werd **Willem II van Jülich** erkend door de adel van Gelre. In 1372 zal Karel IV hem belenen met Gelre en Zutphen en komt het tot een hereniging Jülich - Gelre. Dit kon enkel gebeuren nadat Willem hertog Wenceslas van Brabant, tevens broer van de keizer, vrijliet die hij had gevangen genomen bij de

slag van Basweiler, en nadat hij zich had verzoend met de keizer en met de hertog van Brabant.

In 1377 beleende keizer Karel IV de jonge graaf Willem van Jülich met het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. Na de nederlaag in de **Slag van Hönnepel**, verzaakte Mathilde op 24.03.1379 aan het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. Na de dood van Willem's vader (1393) gingen die gebieden over in de personele unie met Jülich tot 1423 (Jahn).

De belening van Willem II met Jülich loste nochtans de crisis niet op. De partijtwisten laaiden opnieuw hoog op. De Bronkhorsten en de stad Nijmegen kozen partij voor Willem II, de Heekeren en Arnhem voor Machteld, die tevens werd gesteund door Brabant en Kleve. In 1379 kwam het uiteindelijk tot een 'vergelijk' waarbij Willem II van Jülich (I van Gelre) niet veel ruimte liet aan een medewerking van de standen. In 1393 volgde hij zijn vader op als graaf van Jülich op grond van het eerstgeboorte-recht. Tot een echte Personele Unie kwam het niet omdat beide gebieden op hun onafhankelijkheid stonden.

Willem I van Gelre (R.1371-1402) was een krijgshaftig man. Hij had conflicten met de Franse koning, de aartsbisschop van Keulen en de stad Keulen. De redenen hiervan zijn niet bekend.

Bij de dood van hertog Wenceslas van Brabant (1383) laat Willem I aanspraken gelden op Millen, Gangelt en Waldfeucht. Brabant weigert echter daarop in te gaan. Hieruit volgt dan een oorlog. Gelre verslaat de Brabantse troepen in de **Slag bij Grave** (1386).

In 1388 verklaart Willem I zelfs de oorlog aan Frankrijk. Volgens sommigen zag hij blijkbaar in dat de toenemende invloed van Filip de Stoute in Brabant de voorbode was van een grotere Franse inmenging in de westelijke gebieden van het Oostrijk. De zwakke keizer Wenceslas liet overigens betijen, maar Willem wilde dit indijken. Zo had hij een verbond gesloten met Richard II van Engeland. In het kader van de toenmalige Honderdjarige Oorlog zag Frankrijk dit als een zet van Engeland om het Franse leger op een ander front te fixeren. Filip de Stoute was een vurig pleitbezorger van een Franse interventie om zijn politieke invloed in deze gebieden te kunnen verhogen, mede op kosten van de Franse schatkist.

Frankrijk, met de koning in hoogst eigen persoon, komt Brabant/Bourgondië helpen, maar in 1388 moet Brabant opnieuw het onderspit delven in de **Slag bij Nifferich (Niftrik)**. Na een wapenstilstand te **Korrenzig** wordt beslist tot een scheidsrechtelijke commissie. Aartsbisschop Frederik van Keulen kan de Vrede van Wezel (1399) bemiddelen die vrij voordelig uitviel voor Jülich. Grave kwam aan de hertog van Brabant met Wennemon van Cuyck als leenman. Bij deze wordt in feite ook het verbond Gelre-Engeland doorbroken.

In 1400 kon hij de heerlijkheid Cuyck inpalmen. Zijn regeringsperiode werd gekenmerkt door een relatieve rust. Zijn gezag was onomstreden en hij had de administratie blijkbaar goed in handen. Hij stierf in 1402, twee jaar na zijn echtgenote Catharina van Beieren. Er waren geen kinderen.

Opvolger was zijn broer **Reinout IV van Jülich-Gelre** (R.1402-1423), gehuwd met Marie van Harcourt. In 1402 volgt hij hem op voor beide graafschappen. Hij had niet dezelfde kwaliteiten als zijn broer en trad aan met een persoonlijke schuld van 80.000 florijnen, het losgeld dat hij moest betalen aan de graaf van Kleve na zijn gevangenne bij de **Slag van Klevenham**. Daarvoor gaf hij Emmerich en de Liemers in pand.

Zijn lakse regering, zijn willekeur en zijn voorkeur voor Jülich leidden tot een onvrede bij de standen.

Hij sluit in 1403 een defensief verbond met de aartsbisschop van Keulen Frederik III waarbij ook een regeling wordt getroffen inzake het omstreden Zulpich. Hij bemiddelt voor **Adolf II van Kleve** het probleem Emmerich dat aan deze toekwam na de **Slag van Kleverham** (1397). Tenslotte raakt deze verwickeld in de Bourgondische politiek in Frankrijk nadat hij de zijde van Frankrijk had gekozen.

Het uitblijven van een erfopvolger bracht de standen ertoe mekaar te beloven (1418) dat alleen één heer, door de meerderheid aanvaard, hem zou opvolgen. Deze overeenkomst wijst op de progressieve bewustwording der Standen. De rol van de steden Nijmegen, Roermond, Zutphen en Arnhem in de bepaling van het voortbestaan van het land wordt hiermee onderstreept.

In 1420 had Adolf I van Berg reeds zijn toezegging gegeven aan Jan van Loon, heer van Heinsberg, zoon van Filip van Berg, dat bij het overlijden van Reinout IV van Jülich-Gelre, die 'één vierde' van de bezittingen zou overnemen, en hijzelf uiteraard de drie vierde.! Zo zou Jan van Loon o.a. Born en Sittard bekomen. Bij het overlijden van Reinout IV in 1423 liep het anders. Adolf I kreeg Jülich en Gelre ging aan de oudste zoon van Jan van Egmond gehuwd met Maria van Arkel, een achterkleindochter van Reginald II. Dit leidde tot een oorlog want Adolf I van Berg liet zijn aanspraken op het geheel niet vallen. Vele wapenstilstanden werden verbroken.

De standen wezen hertog Adolf X van Berg, zoon van een neef van Willem III van Jülich, die hem in Jülich probleemloos opvolgde, af. Zij verkozen **Arnold van Egmond** (R.1423-1473), grootneef van Reinout IV en achterkleinzoon van Reinout III, wat hun greep op de politiek bevestigde. Ook waren ze akkoord met zijn huwelijk met Catharina van Kleve, maar wisten niet welke verstrekkende gevolgen dit zou hebben.

Keizer Sigismund beleende Arnold van Egmond met Gelre en Jülich mits een afkoopsom. Daar die evenwel niet werd betaald zal de keizer uiteindelijk Adolf I van Berg belenen met Gelre-Jülich, maar nu ging Gelre niet akkoord. Dit was de start van de eerste successieoorlog.

In Gelre wilde men geenszins de beslissing van Sigismund aanvaarden. Tot driemaal toe werd Gelre voor de keizerlijke raad geroepen, maar telkens werd dit op een of andere wijze afgewimpeld, terwijl Gelre toch probeerde de regeling te doen aanvaarden. Keizer Sigismund vaardigde tot twee maal toe een Rijksban uit zonder resultaat. Deze ban werd bevestigd door zijn opvolger Frederik III.

Inmiddels sluit Arnold van Gelre in 1423 een overeenkomst met Adolf van Kleve, met wiens dochter,

Catharina hij zal trouwen. Het gaat om een verdrag van wederzijdse bijstand tegen een eventueel optreden van Adolf van Berg-Jülich tegen Gelre. In 1429 volgt zelfs een overeenkomst van Arnold van Berg met Adolf van Berg, waarop de vijandelijkheden ophielden. Ook met aartsbisschop Diederik van Mors wordt een verdrag gesloten.

Jülich was rond 1425 door een Personele Unie verbonden met Berg. Wel vormde hertog Adolf I van Berg een onzeker element in de Keulen-Kleve tegenstelling. Bij zijn dood in 1437 werd Adolf I opgevolgd door Gerhard, de zoon van broer Willem van Berg. In 1437 wordt Gerhard beleend op voorspraak van de aartsbisschop van Keulen met Berg, Jülich en Gelre, ofte een **Erbland-vereinigung**. Voor Gelre was deze belening alleen maar fictief, daar zij daar niet kon worden uitgeoefend.

Waarom huwde Reinout IV Marie van Harcourt ?

Kort voor zijn dood heeft hertog Willem I van Gelre (III van Jülich) met Engeland gebroken. Hij sloot zich dan met zijn schoonbroer Reinout IV aan bij Fran-krijk, met name bij de partij van de hertog van Orléans die een burgeroorlog voerde met de Bourgondiërs. De reden voor de breuk is niet bekend. Een factor is wellicht dat zijn schoonbroer, Jan van Arkel, als hoofd van de Kabeljauwpartij in Holland, een verbitterde vijand was van Willem VI van Holland-Henegouwen, de schoonbroer van Filip de Stoute, hertog van Bourgondië.

Hertog Lodewijk van Orléans was de broer van de zwakzinnige koning Karel VI en leefde sedert 1401 in onmin met zijn neef hertog Filip van Bourgondië (De strijd tussen de Armagnacs en de Bourgondiërs). Laatstgenoemde had een verbond gesloten met keizer Ruprecht van der Paltz-Wittelsbach. Lodewijk van Orléans daarentegen had een verbond met de afgezette keizer Wenceslas gesloten.

Willem van Gelre-Jülich sloot in 1401 met Lodewijk van Orléans in Coucy een verbond, waarbij Willem leenman van hem werd voor Randerath. Eén maand later was hij zo ook leenman van koning Charles VI.

Broer Reinout IV werd mee in dit verbond betrokken en werd leenman voor het kasteel Zerhorst. Dit akkoord werd bezegeld met het huwelijk van Reinout IV met **Marie van Harcourt**. Deze was dochter van graaf Jean VI van Harcourt-Aumale en Catherine van Bourbon. Zij was ook een nicht in de eerste graad van koning Karel VI, van de hertog Lodewijk van Orléans. Als weduwe huwde zij graaf Ruprecht van Jülich-Berg in 1426.

Velen zullen niet weten dat zij ook Dame van Aarschot was. Haar betovergrootvader Jean III van Harcourt (?-1326) was gehuwd met Alice van Aarschot, kleindochter van hertog Hendrik III van Brabant en dochter van Godfried van Brabant, Heer van Aarschot (?-1302). (Zie hierover 'De Heren van Aarschot').

Ridders en steden proberen in 1435 reeds medezeggenschap en controle op de staatszaken te bekomen. Zij sluiten hiervoor verbonden. Hertog Arnold is in 1441 hiermee ten dele akkoord, wat in 1448 leidt tot de **Nye Ordinancie**, een bestuurs-regeling voor Gelre, die evenwel dode letter is gebleven. In 1459 worden nieuwe pogingen ondernomen onder leiding van de afgezette bis-schop van Luik, Jan van Heinsberg. Die was ook bedoeld om een aantal twisten tussen vader hertog Arnold en zoon Adolf bij te leggen.

In 1459 wordt het **Verdrag van Batenburg** getekend, een duidelijke ontwikkeling in de richting van een medezeggenschap.

Toen hij zich in 1448 aansloot bij het anti-Bourgondische kamp, zocht Bourgondië de zoon Adolf, opgevoed aan het Bourgondisch Hof, in het zadel te helpen. Men slaagde daarin met de goedkeuring der Standen.

Toen Adolf evenwel de anti-Bourgondische politiek voortzette liet Karel de Stoute hem gevangen nemen en lijfde hij Gelre in 1473 in zijn Rijk. Na de crisis in het Bourgondische Rijk van 1477 kon Gelre zich losmaken uit de Bourgondisch-Habsburgse erfenis. Na een kort stadhouderschap door Catharina van Egmont, kreeg Gelre nog eens een eigen 'heerser' in de persoon van Karel van Egmont, de zoon van Adolf.

Gerhard van Jülich-Berg was gehuwd met Sylvia van Saksen. Daar ze lang kinderloos blijven stellen ze in 1450 een erfverdrag op, waarbij Berg en Ravensberg aan Keur-Keulen wordt verkocht voor de som van 104.000 gulden. Het gebied Jülich komt hierbij niet in aanmerking. In 1455 bevalt Sylvia van een zoon, Willem. Gerhard van Loon en de ridders, evenals de steden van Jülich, willen alleszins de verkoop van Jülich verhinderen. Dit zal leiden tot de **Slag van Linnich** (1444), waarin Gerhard van Jülich-Berg en zijn bondgenoten Arnold van Gelre verslaan. Hierop volgt een tienjarige wapenstilstand, die uitliep op een vrede die deze Jülichs-Gelderse oorlog beëindigde. Hertog Arnold van Gelre laat zijn aanspraken op Jülich varen.

Arnold van Gelre moest zich vooral weren tegen de hertog van Bourgondië, die aan invloed wou winnen. Zijn echtgenote, Katarina van Gelre, wou haar zoon Adolf in de plaats van haar echtgenoot als bestuurder van Gelre-Zutphen hebben. Dit werd een grote familieruzie (1450).

De Egmonds stammen uit de stad Egmond, ten zuidwesten van Alkmaar. Hun eigenlijke opkomst begon met Johan I van Egmond (?-1369), stadhouder van Holland. Zijn zoon was Arend (?-1409), heer van Egmond en Ijsselstein, gehuwd met Yoland (†1434), een dochter van graaf Frederik VII van Leiningen en Marie van Châtillon. Johan II van Egmond (c1385-1451), zoon van Arend huwde Maria van Arkel (†1415). van 1423 tot 1436 was hij regent voor zijn oudste zoon Arnold, in het hertogdom Gelre. Zijn jongste zoon, Willem van Egmond (1412-1483) was stadhouder van het hertogdom Gelre. De beroemdste telg is zonder twijfel de Nederlandse vrijheidsheld Lamoral, graaf van Egmond (1522-1568).

Nadat Arnold in de opvolginstrijd om de zetel van Utrecht de anti-Bourgondische kandidaat had gesteund, stuurde Filip de Goede bij echtgenote Catherina aan op de afzetting van Arnold om zoon Adolf als regent te laten benoemen.

Zoon Adolf pleegt in 1465 een staatsgreep, met de steun van Bourgondië. Vader Arnold wordt zelfs gevangen gezet. Jan I van Kleve bemiddelt voor zijn vrijlating samen met Willem van Egmond, een broer van hertog Arnold. Willem van Egmond was gehuwd met Walburga van Mors, zuster van graaf Vincentius van Mors. De

strijd ontbrandt in 1466 waarbij verschillende vorsten betrokken geraken.

De gevangenneming in 1465 van Adolf was een hoogtepunt in de twisten tussen Gelre-Egmond en Bourgondië. Tot 1469 onthielden Filip de Goede en Karel de Stoute zich van enige stellingname, wat er op wijst dat zij de gevangenneming stilzwijgend goedkeurden.

Hertog Adolf spant samen met aartsbisschop Ruprecht om Soest, Xanten, Aspel en Rees te onttrekken aan Jan I van Kleve ten voordele van de aartsbisschop en om zelf Emmerich, Liemers en Wachtendonk te annexeren.

De tussenkomsten zowel van Bourgondië en van Jan I van Kleve waren vooral gericht op de verdediging van hun respectievelijk eigenbelang.

Hertog Jan van Kleve, die o.a. Wachtendonk en Düffel in pand had, greep naar de wapens. In de **Slag van Straelen-Wachtendonk**, in 1468, verslaat de alliantie van Adolf met de aartsbisschop Ruprecht van de Paltz. Jan I van Kleve, waarna de vrede wordt getekend. Hierdoor ontstaat echter nog geen rust. Hertog Adolf sluit een alliantie met Vincentius van Mörs en de stad Nijmegen tegen Bourgondië. Hierna steunde de hertog van Bourgondië, Karel de Stoute, zoon Adolf niet meer en neemt hem gevangen. Arnold geeft dan Gelre in pand aan Karel de Stoute.

Arnold had ook aanspraken op Jülich zodat een oorlog ontstond met Jülich, herhaaldelijk onderbroken door wapenstilstanden. Daarenboven streefde Adolf er naar de inmenging van de standen te minimaliseren. De oorlog en zijn politiek noodzaakten hun tot meer en meer belastingsheffingen wat leidde tot een grote ontevredenheid. De standen verscherpten hun onderlinge afspraak. Uiteindelijk kwam het tot een revolte en werd zijn enige zoon, Adolf, als nieuwe regent erkend (1459). Een burgeroorlog ontbrandde en in 1465 werd Arnold door zijn zoon zelfs gevangen gezet. De paus en verschillende vorsten waren hierover zeer onstemd.

Karel de Stoute koos evenwel partij voor Arnold en nam Adolf gevangen in 1471. Karel was tegen de invloed der standen en steunde een autoritair gezag. Vader Arnold werd derhalve vrijgelaten, maar de standen bleven partij kiezen voor de zoon. Zodoende kwam een nieuwe periode voor het graafschap tot stand.

Arnold steunde wel de kandidatuur van Walram van Mörs voor de bisschopszetel van Münster. Zijn zwager daaren-tegen, hertog Jan I van Kleve, koos partij voor Bourgondië, dat zijn zoon David van Bourgondië voor de zetel van Utrecht naar voren schoof.

Er deden zich bepaalde conflicten voor. Een eerste met Mörs over het bezit van Born, Sittard en Susteren, in feite van Jülich. Arnold deed hierop tevergeefs aanspraken gelden. Een ander conflict was gerezen met Keulen (1465) over tolgelden en wederzijdse handelsbelemmeringen. Die handelsoorlog zal duren tot 1470.

Tussen zelfstandigheid en Bourgondische Overheersing (1471-1543)

Arnold sloot zich als bondgenoot bij Karel de Stoute aan. De standen benoemden wel **Vincent van Möhrs** als 'regent', die opdracht kreeg de weerstand tegen

Bourgondië te organiseren. Dit affront aan Karel de Stoute betekende dan ook de ondergang van het huis van Möhrs. Karel de Stoute dwong zijn rechten af met militair machtsvertoon.

Bij de dood van vader Arnold in 1473 ging Karel de Stoute over tot de **bezetting van Gelre**. De meeste steden gaven zich vlug over tot tenslotte einde 1473 ook Nijmegen, een verdediger van Adolf, toegaf, zodat Gelre volledig in de handen van Bourgondië was. Gelre kreeg een boete van 240.000 florijnen opgelegd. Dit werd het einde van een zelfstandig Gelre.

Hierbij werd Jan I, hertog van Kleve, beloond met Goch en omgeving evenals met de tol van Lobith, wat zijn machtspositie wel verbeterde. Hij kreeg ook het pandschap over Düffel en Wachtendonk. Gelijk-tijdig werd de hertog van Jülich-Berg 'verplicht' af te zien van zijn aanspraken op Gelre-Zutphen. Keizer Frederik III (R.1440-1493) zal die feitelijke toestand erkennen en in Trier Karel de Stoute belenen met Gelre-Zutphen, Jülich en Berg. Hij kwam de standen niet ter hulp hoewel ze eigenlijk van het Rijk afhingen. Karel de Stoute kocht overigens ook de rechten van Gerard van Berg af.

De aanhangers van Karel van Egmond steunen Hendrik van Schwarzenburg, de bisschop van Münster in hun anti-Bourgondische politiek. Ze moesten evenwel min of meer onder dwang, Bourgondië in Gelre steunen. In 1481 neemt Maximiliaan van Oostenrijk Gelre terug definitief in bezit.

Karel werd als zoon van Adolf van Egmond (1438-1477) en Catharina van Bourbon (†1469) geboren te Grave op 9 november 1467. Op zesjarige leeftijd werd Karel tijdens de belegering van Nijmegen door Karel de Stoute (1433-1477) naar Gent gevoerd om te worden opgevoed aan het Bourgondisch Hof. Hij vocht mee tegen de legers van de Franse koning Karel VIII. In de **Slag bij Béthune** (1487) werd hij gevangen genomen. Zijn gevangenschap duurde vijf jaar. Hij zal pas in 1492 worden vrijgelaten, vrijgekocht door de Gelderse Staten uit de Franse krijgsgevangenschap. Karel de Stoute sneuvelde in 1477 te Nancy. Keizer Maximiliaan uit hoofde van zijn echtgenote Maria van Bourgondië kon zijn erkenning in Gelre doorzetten. Hoewel aanvankelijk een representatieve figuur van de anti-Bourgondische fractie ontbrak, kon in 1492 de zoon van Adolf, **Karel van Egmond** (R.1467-1538) de leiding nemen. In 1492 keerde Adolf terug naar Gelre, waar hij als landsheer gehuldigd werd.

In 1487 begint deze oorlog tegen Bourgondië-Habsburg die zal voortduren tot in 1543.

Verdragen in 16e eeuw

1528	Verdrag van Gorkum -
htg. Karel van Egmond - Karel V
1538	Heerschapsverdrag
1543	Verdrag v. Venlo - Karel V m. Willem II v. Kleve

In 1478 rijzen er problemen tussen voor- en tegenstanders van Bourgondië. De anti's erkennen Adolf, nog steeds gevangen te Gent en de pro's steunen Jan I van Kleve. In 1483 valt Gelre in handen van Bourgondië. Daartegen blijft verzet bestaan en in 1493 wordt Gelre weer zelf-standig. Onder Karel van Gelre verzet het

hertogdom zich succesvol tegen de Habsburgse hegemonie in de Nederlanden.

De steun van koning Lodewijk XII (R.1498-1515), de onenigheid in het keizerlijk leger en de krijgsmoed van Gelre evenals hun trouw aan de landsheren verklaren dat het belaagde Gelre driemaal (1498, 1505 en 1512) Maximiliaan met succes kon afslaan. De alliantie tussen Frankrijk en Gelre hield stand tot Karel V Jülich-Kleve overwon.

Na het overlijden van Karel van Gelre wordt hertog Willem van Kleef en Jülich tevens hertog van Gelre. Ook hij verzet zich tegen de Habsburgse heerser Karel V, maar moet wegens het **Tractaat van Venlo** in 1543 Gelre afstaan aan Karel V. Vanaf dat moment maakt Gelre deel uit van de Habsburgse Nederlanden.

De Gelderse standen sloten op 27.01.1538 een verdrag waarbij bepaald werd dat na de dood van Karel van Egmond het hertogdom Gelre aan Willem, de hertog van Jülich-Kleve-Berg zou worden overgedragen. Diens vader hertog Johan III van Jülich-Kleve-Berg was aanvankelijk regent voor de minderjarige Willem. Vanaf die datum komt Gelre onder heerschappij van het huis van Jülich (Jahn).

Adolf van Egmont verpandte Gelre aan Karel de Stoute in 1472, die het terug verleent. Enkele delen worden aan Kleve gevoegd. Bij de dood van Karel de Stoute in 1477 hebben uitwisselingen plaats tussen Maximiliaan I, schoonzoon van Karel de Stoute, en Frankrijk. Frankrijk brengt de nog levende erfgenamen van de hertog van Egmont voorop, zodat Gelre opnieuw zelfstandig wordt. Toen die niet sterk genoeg bleek om Groningens onafhankelijkheid en machtspositie te verdedigen onderwierp de stad zich snel aan hertog **Karel van Gelre**, een gezworen vijand van de Bourgondiërs.

De benoeming van Karel werd door de Habsburgers niet aanvaard. Gelre was immers in 1473 door Karel de Stoute ingenomen. Hij werd derhalve nooit aangesproken met de titel van hertog. Tevergeefs ondernam hij talloze pogingen om door de keizers Maximiliaan I (1459-1519) en Karel V met het hertogdom beleend te worden.

Binnen Gelre bevond Karel zich dan ook in een lastig parket. Er waren veel conflicten met de Gelderse steden, die zich onder zijn voorgangers altijd zeer onafhankelijk hadden opgesteld. Toch was positie van Karel zeer sterk. De steden erkenden zijn gezag. Bovendien werd hij in zijn anti-Habsburgse houding gesteund door de koning van Frankrijk, Lodewijk XII (1462-1515).

In 1505 beleende Maximiliaan zijn zoon **Filip de Schone** (1478-1506) met Gelre. Filip bood vervolgens het hertogdom als achterleen aan Karel aan, maar Karel weigerde. Hij wilde Gelre enkel rechtstreeks van de keizer lenen. Filip onderhandelde echter niet verder en veroverde in hetzelfde jaar een groot deel van Gelre, waarna Karel hem in de hertogelijke residentie Rozendaal te voet viel (de '**Knieval van Rozendaal**'). Karel moest Filip vergezellen naar Spanje, waar die als koning zou worden ingehuldigd. Verder dan Antwerpen ging Karel niet mee. In juli 1513 had hij het gewest grotendeels heroverd.

Tegelijkertijd met de meerderjarigverklaring van Karel V van Habsburg in 1515 werd landvoogdes Margareta van Oostenrijk (1480-1530) vervangen door Willem van Croÿ (1458-1521), heer van Chièvres. Die vond de herovering van Gelre niet van dringend belang. Twee jaar later nam de landvoogdes het bewind weer over en laaide de spanning opnieuw op. Karel kreeg Groningen, Friesland en Overijssel in handen, maar in de periode 1522-1524 gingen die gewesten weer verloren. Tevens probeerde hij Utrecht in zijn invloedssfeer te krijgen. Bisschop **Hendrik van Beieren** kreeg in 1528 de steun van Karel V in ruil voor het afstaan van de wereldlijke macht in Sticht en Oversticht.

Tijdens het bewind van de Gelderse hertog vonden overal in Europa woelingen plaats: de plattelandbevolking en ambachtslieden in de steden kwamen in opstand. Als gevolg van deze volksbeweging verwierven de Groninger gilden grote invloed op het beleid van het stadsbestuur. Overigens duurde het niet lang of ook de Gelderse hertog moest wijken voor Karel van Bourgondië, die beter bekend is als Karel V.

De onderhandelingen tussen Karel van Gelre en de Habsburgers gingen intussen verder. In het **Verdrag van Gorkum** (3 okt 1528) werd datgene vastgelegd waar Karel altijd naar haar gestreefd: belening van Gelre en van Zutphen, rechtstreeks van de keizer. Alleen als hij geen nakomelingen had, mocht de keizer hem opvolgen. In ruil hiervoor moest Karel op vraag van Gelre zijn bondgenootschap met de Fransen opzeggen. Er bleek echter een probleem te zijn. Het huwelijk van Karel met Elisabeth van Braunschweig-Luxemburg (1518) bleef kinderloos. Om te voorkomen dat het hertogdom na zijn dood alsnog in handen zou komen van de Habsburgers, stelde Karel de ondertekening uit en bereidde hij zich voor op een oorlog met Franse steun. Die oorlog kwam er maar putte het gewest uit. Na bijna veertig jaar van oorlog en verwoesting waren Groningen en Groningerland zozeer ten einde raad dat zij zich vrijwillig onderwierpen aan Karel V en diens Nederlandse regering in Brussel. De Groninger stadsbestuurders en de Ommelander heren kwamen in 1536 samen tot een akkoord met de regering van Karel V. Op 10 december 1536 werd het **Verdrag van Grave** gesloten. Dit beperkte het gezag van de hertog, maar schrapte ook de passage over de opvolging uit het Verdrag van Gorkum.

Er was wel een geheel nieuwe situatie ontstaan: Stad en Lande waren niet echt onafhankelijk meer en vormden voor het eerst in hun bestaan een eenheid die onderdeel was van een centrale regering.

Dat dit niet gelukt is komt omdat er inmiddels teveel conflictstof lag en omdat de invloed van de centrale regering in dit afgelegen gebied veel te zwak was om samenwerking af te kunnen dwingen. In de Ommelanden werden de bepalingen van het Groninger stapelrecht in toenemende mate ervaren als een ongerechtvaardigde beknotting van de ontwikkelingskansen. Vooral de grote Ommelander heren voelden zich tekort gedaan omdat de stadsbestuurders op grond van het Tractaat van 1536 in het gewestelijke bestuur de lakens uitdeelden. De situatie werd verder nog vertroebeld door de godsdienstige spanningen in heel Europa.

Op 30 juni 1538 overleed Karel van Egmond. Hij werd opgevolgd door **Willem II van Kleve** (1516-1592), die

vijf jaar later moest toestaan dat Keizer Karel V Gelre in-lijfde (**Verdrag van Venlo**, 1543). De onderwerping van Gelre aan Karel V (1500-1558) in 1543 heeft zich niet zonder slag of stoot voltrokken. De regering van

Karel van Egmond, hertog van Gelre en graaf van Zutphen, stond geheel in het teken van de strijd tegen de Habsburgse aanspraken op zijn gewest.

De geschiedenis van Gelre is een voorbeeld voor een spanning tussen integratie en particularisme. In de loop van de tijden maakte Gelre deel uit van verschillende federatieve verbanden. Ook waren de Gelderse Standen, met name de ridders en de steden, sterk gehecht aan zowel de integriteit en eenheid als aan de onafhankelijkheid van het hertogdom. De binnenlandse politieke structuur zelf had ook een karakter met particulariteit.

De Verschillende Verbonden van Gelre

1280	Gelre afhankelijk van Limburg
1356 & 1359	Verbond tussen Gelre en Kleve
1371-1423	Gelre samen met Jülich (Willem I en Reinald IV)
1396-1423	Hertog van Gelre is ook hertog van Jülich
1473-1477	Gelre onderdeel van Bourgondisch complex (Karel de Stoute)
1481-1492	hetzelfde onder Maximiliaan I van Oostenrijk
1492-1538	Hertog Karel van Gelre bezit ook: Overijssel, Drente, Friesland en Groningen, Onder opvolger Willem van Kleve: Gelre onderdeel van Nederrijnse Landen (K,M,J en B.)
1543	Gelre gebonden aan Bourgondisch Rijk
1565	Na Opstand der Nederlanden: Noordelijk deel : Roermond-kwartier en Zutphen Zuidelijk deel : Roermond-kwartier aan Spaanse Nederlanden

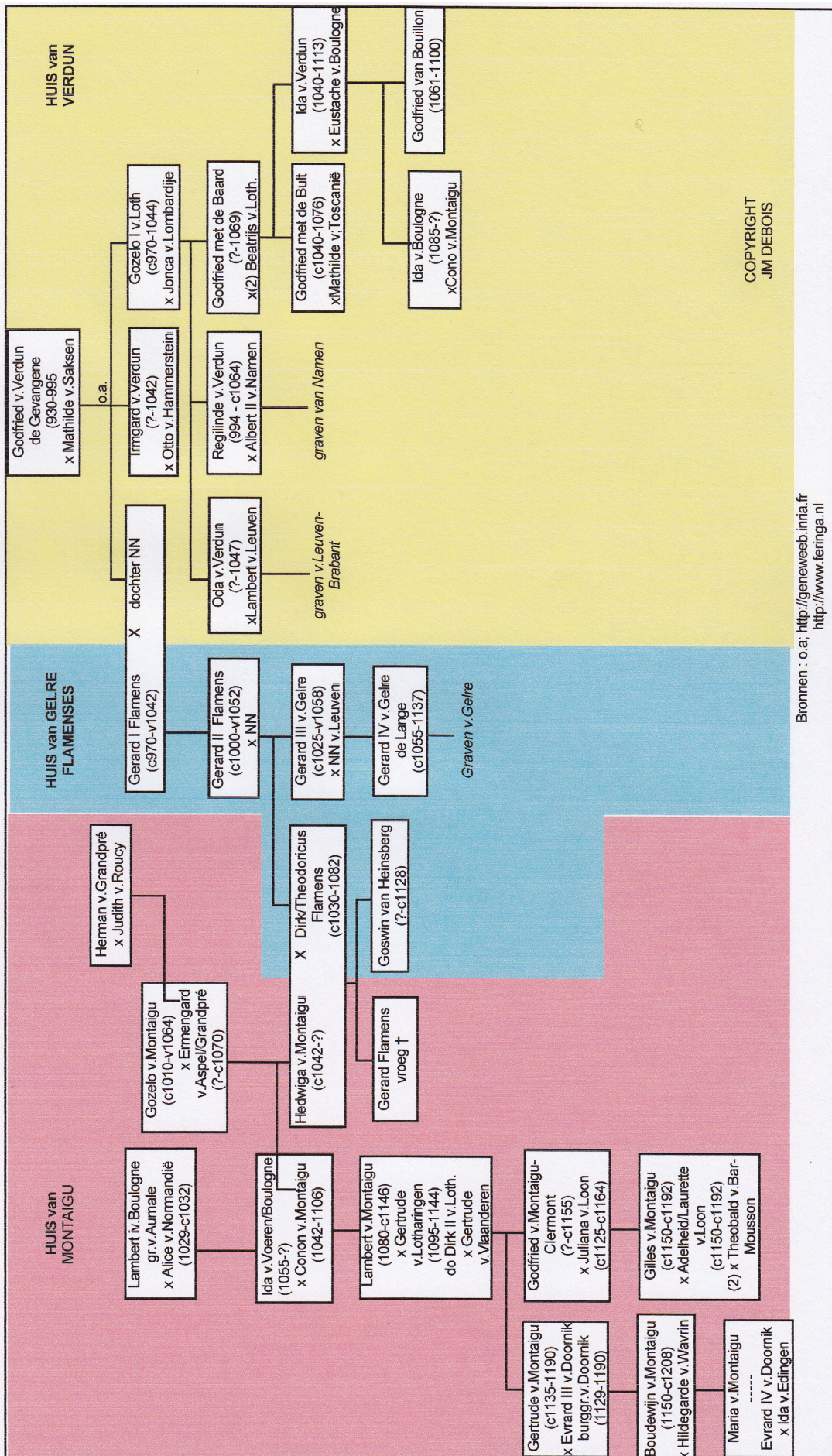
In 1537 moest de Gelderse Landdag beslissen over de opvolging van de in ongenade gevallen Karel van Gelre. Drie kandidaten daagden op, keizer Karel V die zijn aanspraken had omdat hij het hertogdom in 1470 had gekocht van hertog Arnold, Antoon van Lotharingen, zoon van een zus van Karel van Gelre, en tenslotte **Willem van Kleve**, de zoon van hertog Jan III van Kleve. Deze was tevens erfgenaam van Kleve, Mark, Jülich en Berg en werd aangenomen, omdat de Standen hoopten door dit Nederrijns verband de opslorping door Habsburg te vermijden. Deze aansluiting was evenwel van korte duur. Karel V immers liet het daar niet bij en op de Rijksdag van Regensburg werd hij in het gelijk gesteld.

In 1538 werd een overeenkomst gesloten tussen deze vier landen. Deze hadden wel wat gemeen. Enerzijds waren Kleve en Mark en anderzijds Jülich en Berg reeds verenigd. Gelre en Jülich waren vroeger al eens verenigd, tussen 1371 en 1423, onder hertog Willem I en Reinald IV van Jülich. In 1423 was deze unie uiteengevallen, maar de Gelderse hertogen bleven zich hertogen van 'Gelre en Jülich' noemen. In 1356 en in 1359 hadden de hertogen van Gelre en Kleve een samenwerkingsverband gesloten waarbij in 1359 een gezamenlijk college was ingesteld, waaraan de Steden zouden gehoorzamen. (Vrij naar Noordzij)

Kaart van het graafschap Gelre in de 14e eeuw
(overgenomen uit Stinner J. en Tekath K.H. - Geschichte und Kultur des Herzogtum - Geldern 2001)

Familieverband Huizen van Montaigu - Gelre-Wassenberg - Verdun

COPYRIGHT
JIM DEBOIS

Bronnen : o.a.; <http://geneeweb.inria.fr>
<http://www.ferringa.nl>

